

บทสรุป

อุดมการณ์ประวัติศาสตร์แบบเป็นศูนย์กลาง ส่งผลให้การศึกษาประวัติศาสตร์ไทย ล้มยออยู่ภายใต้ความสำคัญแก่ประวัติศาสตร์อยุธยาแต่เพียงประการเดียว ในขณะที่ภาพประวัติศาสตร์ของเมืองอื่น ๆ ถูกบิดเบือนหรือลบออกไปจากประวัติศาสตร์ไทย มิติของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงอยู่ในสภาวะของการถูกทอดทิ้งจากบรรดานักประวัติศาสตร์ในระยะที่ผ่านมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๕

อย่างไรก็ตามนับเป็นนิมิตหมายที่ดีขึ้น วงการประวัติศาสตร์ไทยที่มีนักประวัติศาสตร์ในยุคพุทธศตวรรษที่ ๒๖ นี้หันไปให้ความสนใจต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อให้ได้ภาพประวัติศาสตร์ที่ถูกรบไปด้วยเหตุผลมากขึ้น โดยการมองผ่านข้อมูลและหลักฐานพื้นบ้านพื้นเมือง ที่มีได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของฝ่ายราชสำนักหรือศูนย์กลางการปกครองของรัฐแต่ประการใด การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในมิติของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นดังกล่าว มีผลให้ข้อมูลท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น ตำนาน นิทานปรัมปราของเมืองต่าง ๆ ถูกรวบรวมค้นคว้าและนำมาศึกษากันมากขึ้น นับเป็นความก้าวหน้าในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยอีกขั้นตอนหนึ่งที่มีการนำข้อมูลที่คิดว่าเลื่อนลอยไร้สาระนั้นมาใช้ประโยชน์ในการศึกษาประวัติศาสตร์ได้ การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงเป็นการเปลี่ยนมุมมองทางประวัติศาสตร์ใหม่ในลักษณะที่ เปิดกว้างมากขึ้นกว่าเดิม จึงทำให้ภาพประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นใหม่เป็นภาพที่มีชีวิตที่หลุดพ้นจากพันธนาการทางความคิดที่วางยึดจำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มของชนชั้นผู้ปกครอง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงเป็นเรื่องของ "คน" กับ "สังคม" มิใช่เรื่องของรัฐชาติ และชนชั้นผู้ปกครองที่อยู่ในกรอบความคิดของประวัติศาสตร์แบบเน้นศูนย์กลาง

วิวัฒนาการทางการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยดังกล่าว ทำให้ภาพประวัติศาสตร์ของเมืองต่าง ๆ ถูกนำมาศึกษาค้นคว้ากันอย่างจริงจัง และเป็นแรงจูงใจให้นักประวัติศาสตร์รุ่นใหม่หันมาศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในแง่มุมของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกันมากขึ้น

จากการศึกษาข้อความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ทำให้เกิดข้อสังเกตขึ้นว่า ในระยะอยุธยาตอนต้นนั้น เหตุใดกลุ่มเจ้านายราชวงศ์สุพรรณภูมิซึ่งครองอยู่ที่สุพรรณภูมิหรือสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นกลุ่มเจ้านายเพียงกลุ่มเดียวในกลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่มีอำนาจท่าทายอำนาจ

ของกลุ่มผู้นำอยุธยา เมื่อนำข้อสังเกตดังกล่าวมาประมวลเข้ากับหลักฐานทางคันโบราณคดีที่ปรากฏในเขตหัวเมืองสุพรรณบุรีปัจจุบัน ก็ยิ่งทำให้เกิดความคิดที่ชวนข้องใจขึ้นไปอีกว่าสุพรรณบุรีน่าจะเป็นเมืองใหญ่มาตั้งแต่ก่อนสมัยอยุธยา และไม่น่าที่จะอยู่ในสภาพของหัวเมือง ๑ แห่งของอยุธยาในระยะที่ปรากฏความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกลุ่มสุพรรณภูมิที่ครองอยู่สุพรรณบุรีกับกลุ่มอู่ทองที่ครองอยู่ที่อยุธยาอยู่ก่อนในสมัยอยุธยาตอนต้น

ข้อสงสัยดังกล่าวเป็นพลังสำคัญที่นำไปสู่ความต้องการที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่าสุพรรณบุรีนั้นมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์อย่างไร ดังนั้นการศึกษาชั้นแรกจึงเริ่มมีการค้นคว้าหาหลักฐานซึ่งเป็นข้อมูลท้องถิ่นของเมืองสุพรรณบุรี เพื่อที่จะให้ได้ภาพประวัติศาสตร์เมืองสุพรรณบุรีตามที่ได้ตั้งจุดประสงค์ไว้ แต่ปรากฏว่าตำนานเมืองสุพรรณบุรีนั้นผูกติดกับเรื่องราวของประวัติศาสตร์อยุธยาทั้งสิ้น เช่น เรื่องของพระเจ้าอู่ทอง เรื่องเจดีย์ยุทธหัตถี ส่วนตำนานในส่วนที่กล่าวถึงความ เป็นมาของเมืองสุพรรณบุรีจริง ๆ นั้นยังมีปรากฏ การศึกษาประวัติศาสตร์เมืองสุพรรณบุรีจึงไม่อาจแยกออกจากการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาได้ ดังนั้นการศึกษาเรื่องราวของเมืองสุพรรณบุรีจึงต้องหันกลับไปศึกษาในมุมมองของประวัติศาสตร์อยุธยา

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการศึกษาประวัติศาสตร์เมืองสุพรรณบุรีจะถูกล้อมกรอบโดยประวัติศาสตร์อยุธยา แต่ก็มีช่องว่างบางส่วนที่ทำให้เราสามารถมองผ่านไปยังสุพรรณบุรีได้ โดยอาศัยข้อมูลที่กล่าวถึงสุพรรณบุรีเป็นสื่อที่สำคัญที่จะนำไปสู่การมองภาพประวัติศาสตร์เมืองสุพรรณบุรีได้ชัดเจนขึ้น

ผลของการศึกษาด้วยวิธีการดังกล่าวทำให้มองเห็นพัฒนาการของเมืองสุพรรณบุรีในช่วงของมิติเวลาแห่งประวัติศาสตร์อยุธยาดังต่อไปนี้คือ

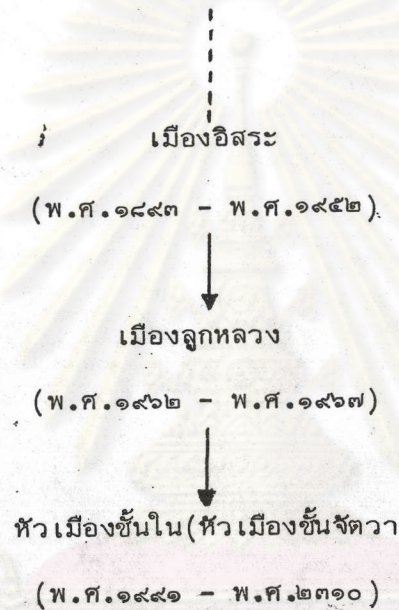
๑. ในช่วงอยุธยาตอนต้น สุพรรณบุรีมีฐานะเป็นเมืองอิสระ ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ จนถึงรัชกาลสมเด็จพระนครินทรราชธิราช สุพรรณบุรีก็เปลี่ยนฐานะมาเป็นเมืองลูกหลวง และเมื่อสิ้นรัชกาลสมเด็จพระนครินทรราชธิราชแล้ว ฐานะของสุพรรณบุรีเปลี่ยนไปอีกจนกลายเป็นหัวเมืองชั้นในของอยุธยานับ รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เป็นต้นมา

๒. ในช่วงอยุธยาตอนต้นและตอนกลาง สุพรรณบุรียังมีฐานะเป็นหัวเมืองชั้นในของอยุธยาอยู่เช่นเดิม แม้จะมีบทบาทอื่นแทรกซ้อน เช่น เป็นเมืองที่ปรากฏชื่อในสงครามไทย-พม่า ก็มีได้ทำในฐานะทางการเมืองของสุพรรณบุรีเปลี่ยนแปลงไปแต่ประการใด

พัฒนาการของเมืองสุพรรณบุรีใน ๒ ระยะนี้ จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงฐานะทางการเมืองของเมืองสุพรรณบุรีใน ๒ ลักษณะคือ

- ก. ลักษณะของการเลื่อนระดับขึ้น-ลง
- ข. ลักษณะของการหยุดอยู่กับที่

ในลักษณะแรกนั้นจะเห็นได้ว่าพัฒนาการของสุพรรณบุรีเริ่มจากจุดโดยตรงที่เป็นเมืองอิสระแล้วลดลงมาเป็นเมืองลูกหลวง เมืองชั้นในของอยุธยาตามลำดับ ดังแผนภูมิต่อไปนี้

การเปลี่ยนแปลงฐานะของเมืองสุพรรณบุรีดังกล่าวนี้ นอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการทางการเมืองของเมืองสุพรรณบุรีแล้ว ยังทำให้เรามองเห็นพัฒนาการทางการเมืองของอยุธยาที่พัฒนาไปสู่การปกครองแบบรวมศูนย์ (Centralization) ในขณะที่สุพรรณบุรีอยู่ในฐานะเมืองที่ไม่สามารถจะพัฒนาอำนาจรัฐมาสู่การเป็นเมืองอิสระได้อีก

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

กรมศิลปากร. การพิจารณาปัญหาเรื่องเจดีย์โบราณที่อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๑๘.

_____. เรื่องกฎหมายตราสามดวง. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา,
๒๕๒๑.

ขจร สุขพานิช. ฐานันดรไพร่. กรุงเทพมหานคร : ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, ๒๕๑๖.

_____. ประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. ๑๖๐๐-๒๓๑๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงธน,
๒๕๒๕.

_____. ปัญหาประวัติศาสตร์และโบราณคดีไทย. กรุงเทพมหานคร : แสงรุ่งการพิมพ์,
๒๕๒๕.

ควอริช เวลส์. การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ. กรุงเทพมหานคร :
เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๑๙.

คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารจีน. ความสัมพันธ์ทางการทูต
ระหว่างไทย-จีน พ.ศ. ๑๘๒๕-๒๓๕๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี,
๒๕๒๓.

ศีกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. ฝรั่งศักดิ์นา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๑๒.

คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัดและพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวง-
ประเสริฐอักษรนิติ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญธรรม, ๒๕๑๕.

จิตร ภูมิศักดิ์. ความเป็นมาของคำสยาม, ไทย, ลาวและขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อ
ชนชาติ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กรุงสยาม, ๒๕๒๐.

_____. สังคมไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์-
การพิมพ์, ๒๕๒๖.

_____. (สมสมัย ศรีสุทรพรรณ). โฉมหน้าศักดิ์นาไทย. กรุงเทพมหานคร :
ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, ๒๕๐๙.

- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. เรื่องของสองนคร. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๔.
- _____ . สังเขปประวัติศาสตร์พม่า. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๕.
- _____ . และสุชาติ สวัสดิ์ศรี(บรรณาธิการ). ปรัชญาประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พัฒนา, ๒๕๑๘.
- ณรงค์ พ่วงพิศ. ประวัติศาสตร์การปกครองและการเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๒๗.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. ไทยรบพม่า. กรุงเทพมหานคร : อักษรบริการ, ๒๕๐๕.
- _____ . พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. กรุงเทพมหานคร : อักษรสัมพันธ์, ๒๕๐๕.
- _____ . แลดงบรรยายพงศาวดารสยาม. กรุงเทพมหานคร : ศุภสภา, ๒๔๙๒.
- _____ . และ นริศรานูวดีวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยา. สาส์นสมเด็จพระเจ้า. เล่ม ๑๖. กรุงเทพมหานคร : ศุภสภา, ๒๕๐๔.
- ศรี อมาตยกุล. เรื่องของจังหวัดสุพรรณบุรี. พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงเหิง ชัยวิจิตรวิษณุธรรมธาดา พ.จ. ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม, ๒๑ ธันวาคม, ๒๕๐๐.
- ธิดา สาระยา. ตำนานและตำนานประวัติศาสตร์กับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : พิทักษ์อักษร, ๒๕๒๕.
- _____ . เมืองก่อนรัฐ(proto-state)สมัยทวารวดี. เอกสารประกอบการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่จังหวัดนครปฐม, ๒๕๒๕.
- น ฌปากน้ำ(นามแฝง). เที่ยวเมืองศิลาปู้ทอง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เมืองอักษร, ๒๕๑๖.
- นาฏวิภา ขลิदानนท์. ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๔.
- นิติ เขียวศรีวงศ์. การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓.

..... . พงศาวดารรัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา, กรุงเทพมหานคร :
บรรณกิจ, ๒๕๒๓

..... . (บรรณาธิการ). ศรัทธาเทพนคร : รวมความเรียงว่าด้วยประวัติศาสตร์อยุธยา-
ตอนต้น. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๗.

โบราณราชธานี, พระยา. "เรื่องกรุงเก่า," ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๓. กรุงเทพ-
มหานคร : อรุณ, ๒๕๑๑.

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕ เล่ม ๔. กรุงเทพมหานคร : อรุณ, ๒๕๐๖.

ประชุมจารึกภาคที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๒๔.

ประชุมจารึกภาคที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๘.

ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล. "ระบบเศรษฐกิจอยุธยา." วิทยานิพนธ์ปริญญาโท
แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

ประเสริฐ ฉนกร. ผลงานค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทยและเรื่องเกสอ(ไม้)เค็ม. กรุงเทพ :
พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายบุญเรือง ฉนกร, ๒๕๑๔.

ปรีชิตธรรมธาดา, พระยา. (ผู้แปล). จามเทวีวงศ์. กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๑๖.

ผ่องศรี วานลิน และ ทิวา สุกจรรยา. เมืองโบราณบริเวณชายฝั่งทะเลเดิมของที่ราบ
ภาคกลางประเทศไทย : การศึกษาตำแหน่งที่ตั้งและภูมิศาสตร์สัมพันธ์. กรุงเทพ-
มหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. ศาสนาและการเมืองสุโขทัย. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์,
๒๕๒๘.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม) และพระจักรพรรดิพงศ์(จาด).

กรุงเทพมหานคร : อักษรบริการ, ๒๕๐๗.

..... . ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส และ

พงศาวดารเหนือ พระวิเชียรปรีชา(น้อย) เล่ม ๑ กรุงเทพมหานคร : อรุณ,

มณีส โอภากุล. ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองสุพรรณ. กรุงเทพมหานคร : จินดาสาน-
การพิมพ์, ๒๕๒๗.

- รัตนโกสินทร์. ชินกาลมาลีปกรณ์. แปลโดย แสง มนวิฑูร. กรุงเทพมหานคร :
กรมศิลปากร, ๒๕๐๑.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. ข้อขัดแย้งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพมหานคร : อักษร-
สัมพันธ์, ๒๕๒๔.
- _____. โบราณคดีไทยในทศวรรษที่ผ่านมา. กรุงเทพมหานคร : อักษรสัมพันธ์, ๒๕๒๕.
- _____. และ สุจิตต์ วงษ์เทศ. กรุงเทพฯมาจากไหน. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้ว-
การพิมพ์, ๒๕๒๕.
- สายชล วรรณรัตน์. "การเมืองการปกครองสมัยอยุธยา พ.ศ. ๒๑๑๒-๒๒๓๑," ประวัติศาสตร์
สังคมและการเมืองไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๗.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. สุโขทัยไม่ใช่ราชธานีแห่งแรกของไทย. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้ว-
การพิมพ์, ๒๕๒๖.
- สืบแสง พรหมบุญ. ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย. กรุงเทพมหานคร :
ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.
- หมอบรัดเล. กฎหมายเมืองไทย. เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ริมคลองป้อม-
ปากคลองบางกอกใหญ่, ๒๔๓๕.
- บทความ
- คมขำ ดีวงษา. "การค้าภายในของเมืองพระนครศรีอยุธยา." เมืองโบราณ ๑๐ (เมษายน -
มิถุนายน, ๒๕๒๗) : ๖๑-๗๖.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. "ชุมชนอโยธยา-อยุธยา : ปัญหาเรื่องวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจศาสตร์และ-
สังคม," วารสารมนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๑๐ เมษายน -
มิถุนายน, ๒๕๒๓) : ๓๗.
- _____. "พุทธศาสนาและการรวมอาณาจักรสมัยต้นอยุธยา (๑๔๙๓-๑๔๙๑)." วารสาร-
ธรรมศาสตร์ ๖ (มิถุนายน - กันยายน, ๒๕๑๕) : ๓๙-๕๑.
- ธิดา สาระยา. "สร้างบ้านแปงเมือง ระบบเมืองคู่ สลาคันเมืองลูกหลวง." เมืองโบราณ
๔ (เมษายน-กระฎาาคม, ๒๕๒๖) : ๑๑๓-๑๒๗.
- _____. "วัฒนธรรมทวารวดีกับการคลี่คลายของเมืองในลุ่มน้ำเจ้าพระยา." ศิลปวัฒนธรรม

- ปรีดา ศรีชลาลัย. "คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง." แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ปีที่ ๓ เล่ม ๑ (มกราคม, ๒๕๑๒), หน้า ๕๕.
- ปาริชาติ วิลาวรรณ. "การสังของป่าเพื่อเป็นสินค้าออกในสมัยกรุงศรีอยุธยา," เมืองโบราณ ๑๐(เมษายน - มิถุนายน, ๒๕๒๗) : ๗๗-๘๔.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. "กรุงศรีอยุธยา : ราชธานีแห่งแรกของเมืองไทย." ศิลปวัฒนธรรม ๖(กุมภาพันธ์, ๒๕๒๔) : ๕๔-๖๘.
- _____ . "การค้ากับกบฏเกิดรัฐในประเทศไทย." เมืองโบราณ ๑๐(เมษายน - มิถุนายน, ๒๕๒๗) : ๗-๑๔.
- _____ . "แคว้นสุพรรณภูมิ." เมืองโบราณ ๔(เมษายน - กรกฎาคม, ๒๕๒๖) : ๔-๑๒.
- สรรค์ดี งามขจรกุลกิจ. "มูลเหตุอันนำไปสู่การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒." เมืองโบราณ ๑๐(เมษายน - มิถุนายน, ๒๕๒๗) : ๑๒๐-๑๓๔.
- ยังสุณีย์ อุดมพาณิชย์. "การค้ากับต่างประเทศของอยุธยา ในศตวรรษที่ ๑๗." วารสารมนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๑๐(เมษายน - มิถุนายน, ๒๕๒๓) : ๖๕.

ศูนย์วิทยพัชยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาษาต่างประเทศ

- Batson Ben. "The Fall of the Phibun Government 1944." Journal of the Siam Society 62.2 (1974) : 89-120.
- Chanvit Kasetsiri. The Rise of Ayudhya : A History of Siam in the Fourteenth and Fifteenth Centuries. Kuala Lumpur : Oxford University Press, 1976.
- Pires Tome. The Suma Oriental of Tome Pires. London : The Haklyt Society, 1944.
- Sakinner, G.W. Chinese Society in Thailand : An Analytical History. Ithaca : Cornell University Press, 1957.
- Vickery, Michael. "The 2/K.125 Fragment, A Lost Chronicle of Ayutthaya." Journal of the Siam Society. 65.pt 1 (January, 1977) : 1-80.
- Wood, W.A.R. A History of Siam. London : Fisher Unwin, 1926.
- Wolters, O.W. "Chen-Li-Fu : A State on the Gulf of Siam at the Beginning of the 13th Century." Journal of the Siam Society 68. nt 2 (November, 1960) : 1-33.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา

ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์

ศุภมัศก ๑๐๔๒ ศกวอกนิก (ชัฎร ณ วัน ๔) ๑๒๕ ค่ำ พ.ศ. ๒๒๒๓) ทรงพระ
(กรุณาโปรด) เหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า ให้เอากฎหมายเหตุของพระ โ(ทราเชียน)
ไว้แต่ก่อน แลกฎหมายเหตุซึ่งหาได้แต่หอหนังสือ แลเหตุซึ่งมีในพระราชพงศาวดารนั้น
ให้คัดเข้าด้วยกันเป็นแห่งเดียวให้รดับศักราชกันมาคองเท่าบัดนี้

จุลศักราช ๖๘๖ ชวดศก (พ.ศ. ๑๘๖๗) แรกสถาปนาพระพุทธเจ้า เจ้าพนางเชิง
ศักราช ๗๑๒ ขาลศก (พ.ศ. ๑๘๙๓) วัน (๖) ๕ ค่ำ เพลารุ่งแล้ว ๓ นาฬิกา ๕
บาท แรกสถาปนาพระนครศรีอยุธยา

ศักราช ๗๓๑ รกาศก (พ.ศ. ๑๙๑๒) แรกสร้างวัดพระรามครั้งนั้นสมเด็จพระราม
ธิบดีเจ้าเสด็จนฤพาน จึงพระราชกุมารท่านสมเด็จพระ (ราม) ศวรเจ้าเสวยราชสมบัติ
ครั้นถึงศักราช ๗๓๒ จอศก (พ.ศ. ๑๙๑๓) สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าเสด็จมาแต่
เมืองสุพรรณบุรี ขึ้นเสวยราชสมบัติพระนครศรีอยุธยา แลท่านจึงให้สมเด็จพระรามศวร
เจ้าเสด็จไปเสวยราชสมบัติเมืองลพบุรี

ศักราช ๗๓๓ ฤฎศก (พ.ศ. ๑๙๑๔) สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า เสด็จไปเอา
เมืองเหนือ แลได้เมืองเหนือทั้งปวง

ศักราช ๗๓๔ ชวดศก (พ.ศ. ๑๙๑๕) เสด็จไปเอาเมืองนครพิงค์คำ แลเมือง
แสงเชราได้เมือง

ศักราช ๗๓๕ ฉลุศก (พ.ศ. ๑๙๑๖) เสด็จไปเมืองซากัง(ราวและพระญา)
ไสแก้วแลพระญาคำแห่งเจ้าเมืองซากังราว ออกต่อรบท่าน ๆ (ได้ฆ่าพระญา) ไสแก้วตาย

หมายเหตุ ข้อความในวงเล็บนั้น ต้นฉบับลบเลือน ส่วนศักราชในวงเล็บนั้น เข้าใจว่า
จะมาสอบและเติมลงภายหลังเพื่อให้เวลาแน่ชัดขึ้น

แลพระญาคำแหงและพลทั้งปวงหนีเข้าเมืองได้ แลทัพ(หลวง) เสด็จกลับคืนมา

ศักราช ๗๓๖ ขาลศก (พ.ศ. ๑๙๑๗) สมเด็จพระบรมราชา(ธिरาช) เจ้า
และพระมหาเถรธรรมากัลยาณ แรกสถาปนาพระรัตนมหาธาตุฝ่ายบูรพทิศหน้าพระบันชั้นสิงห์
สูงเส้น ๓ วา

ศักราช ๗๓๗ เกาะศก (พ.ศ. ๑๙๑๘) เสด็จไปเอาเมืองพิศณุโลก และได้ตัว
ขุนสามแก้วเจ้าเมืองแลครว (อพ) ยพมากครั้งนั้นมาก

ศักราช ๗๓๘ มะโรงศก (พ.ศ. ๑๙๑๙) เสด็จไปเอาเมือง (ซากังราว) เล่า
ครั้งนั้นพระญารามคำแหงแลท้าวผาคอง คิดด้วยกันว่าจะยอทัพ (หลวง แลจะ) ทำมิได้
แลท้าวผาคองเลิกทัพหนี แลจึงเสด็จยกทัพหลวงตาม แลท้าวผาคองนั้นแตก แลจับได้ตัว
ท้าวพระญาแลเสนาขุนหมื่นครั้งนั้นมาก แลทัพหลวงเสด็จกลับคืน

ศักราช (๗๔๐) มะเมียศก (พ.ศ. ๑๙๒๑) เสด็จไปเอาเมืองซากังราวเล่า
ครั้งนั้นพระมหาธรรมราชาออกรบทัพหลวงเป็นสามารแลเห็นว่าจะต้องด้วยทัพหลวงมิได้ จึง
มหาธรรมราชาออกถวายบังคม

ศักราช ๗๔๗ ขาลศก (พ.ศ. ๑๙๒๘) เสด็จไปเอาเมืองเชียงใหม่ แลให้
เข้าปล้นเมืองนครลำปางมิได้ จึงแต่งหนังสือให้เข้าไปแก้หมิ่นนครเจ้าเมืองลำปาง ๆ นั้น
จึงออกมาถวายบังคม แลทัพหลวงเสด็จกลับคืน

ศักราชได้ ๗๕๐ มะโรงศก (พ.ศ. ๑๙๓๑) เสด็จไปเอาเมืองซากังราวเล่า
ครั้งนั้นสมเด็จพระบรมราชาธिरาชเจ้าทรงพระประชวรหนัก แลเสด็จกลับคืน ครั้นถึง
กลางทางสมเด็จพระบรมราชาเจ้านฤพาน แลจึงเจ้าทองสันพระราชกุมารท่านได้เสวยราช
สมบัติพระนครศรีอยุธยาได้ ๗ วัน จึงสมเด็จพระราเมศวรยกพลมาแต่เมืองลพบุรีขึ้น
เสวยราชสมบัติพระนครศรีอยุธยา แลท่านจึงให้พิฆาฏเจ้าทองสันเสีย

ศักราช ๗๕๗ ฤกษ์ศก (พ.ศ. ๑๙๓๘) สมเด็จพระราเมศวรเจ้านฤพาน จึงพระราช
กุมารท่านเจ้าพระญาราม เสวยราชสมบัติ

ศักราช ๗๗๑ ฉลูศก (พ.ศ. ๑๙๕๒) สมเด็จพระรามเจ้ามีความพิโรธแก่เจ้า
เสนาบดี แลท่านให้กุมเจ้าเสนาบดีๆหนีรอด(แลข้ามไป) อยู่ฟากบ่ทำตูจามัน แลเจ้าเสนาบดี

จึงให้ไปเชิญสมเด็จพระอินท (พระอินท) ราชเจ้ามาแต่เมืองสุพรรณบุรีว่าจะยกเข้ามาพระนคร
ศรีอยุธยาถวาย ครั้นแลสมเด็จพระอินทราชาเจ้าเสด็จมาถึงไซ้ จึงเจ้าเสนาบดียกพล
เข้าไปปล้นเอาพระนครศรีอยุธยาได้ จึงเชิญสมเด็จพระอินทราชาเจ้าขึ้นเสวยราชสมบัติ
แลท่านจึงให้สมเด็จพระนารายณ์เจ้าไปกินเมืองท่ากูจาม

ศักราช ๗๘๑ ฤกษ์ศก (พ.ศ. ๑๙๖๒) มีข่าวมาว่าพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้า
นฤพาน แลเมืองเหนือทั้งปวง เปนจลาจลแลจึงเสด็จขึ้นไปถึงเมืองพระบาง ครั้นนั้นพระยาบาล
เมืองแล พระนารายณ์ออกถวายบังคม

ศักราช ๗๘๖ มะโรงศก (พ.ศ. ๑๙๖๗) สมเด็จพระอินทราชาเจ้าทรง (ประ)
ชวร นฤพาน ครั้นนั้นเจ้าอ้ายพระยาและเจ้ายี่พระยา พระราชกุมารท่านชนข้างด้วยกัน ณ
สพานป่าถ่านถึงพิราไลยทั้ง ๒ พระองค์ที่นั้น จึงพระราชกุมารเจ้าสามพระยาได้เสวยราช
สมบัติพระนครอยุธยา (ทอยุธยา ทรงพระ) นามสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า แลท่านจึงให้ก่อพระเจดีย์
สองพระองค์ สวมที่เจ้าพระยาอ้ายแลเจ้ายี่พระยาชนข้างด้วยกัน ถึง (อนิจ) ภาพตำบลป่าถ่าน
นั้น ในศักราชนั้นสถาปนาวัดราชบุณ

ศักราช ๗๙๓ ฤกษ์ศก (พ.ศ. ๑๙๗๔) สมเด็จพระบรมราชาเจ้าเสด็จไปเอาเมือง
(นครหลวง) ได้ แลท่านจึงให้พระราชกุมารท่านพระนครอินทเจ้าเสวยราชสมบัติ ณ เมือง
นครหลวงนั้น ครั้นนั้นท่านจึงให้พระยาแก้ว พระยาไทย และรูปภาพทั้งปวง มายังพระนคร
ศรีอยุธยา

ศักราช ๘๐๐ มะเมียศก (พ.ศ. ๑๙๘๑) ครั้งสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า
สร้างวัดมะเหยงคณ์เสวยราชสมบัติ แลสมเด็จพระรามศวร (เจ้าผู้เป็น) พระราชกุมาร
ท่านเสด็จไปเมืองพิษณุโลก ครั้นนั้นเห็นน้ำพระเนตรพระพุทธเจ้าชินราชตกออกมาเป็นโลหิต

ศักราช ๘๐๒ วอกศก (พ.ศ. ๑๙๘๓) ครั้นนั้นเกิดเพลิงไหม้พระราชมณเฑียร

ศักราช ๘๐๓ รกาศก (พ.ศ. ๑๙๘๔) ครั้นนั้นเกิดเพลิงไหม้พระที่นั่งตรีมุข

ศักราช ๘๐๔ จอศก (พ.ศ. ๑๙๘๕) สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า เสด็จ
ไปเอาเมืองเชียงใหม่ แลเข้าปล้นเมืองมิได้ พอทรงพระประชวร แลทัพหลวงเสด็จกลับคืน

ศักราช ๘๐๖ ชวดศก (พ.ศ. ๑๙๘๗) เสด็จไปปราบพรรคแลตั้งทัพหลวงตำบล
ปะทายเขมม ครั้นนั้นได้เขลย ๑๒๐๐๐๐ ทัพหลวงเสด็จกลับ (คืน)

ศักราช ๘๑๐ มะโรงศก (พ.ศ. ๑๔๕๑) สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า
นฤพาน จึงพระราชกุมารท่านสมเด็จพระราเมศวรเจ้าเสวยราชสมบัติ ทรงพระนามสมเด็จพระ
พระบรมไตรโลกเจ้า

ศักราช ๘๑๓ มะแมศก (พ.ศ. ๑๔๕๔) ครั้งนั้นมหाराชมาเอาเมืองชากังราว
ได้ แล้วจึงมาเอาเมืองสุโขทัย เข้าปล้นเมืองมิได้ก็เลิกทัพกลับคืน

ศักราช ๘๑๖ จอศก (พ.ศ. ๑๔๕๗) ครั้งนั้นคนทั้งปวงเกิดทรพิษตายมากนัก

ศักราช ๘๑๗ กุญศก (พ.ศ. ๑๔๕๘) แต่งทัพให้ไปเอาเมืองมลากา

ศักราช ๘๑๘ ชวดศก (พ.ศ. ๑๔๕๙) แต่งทัพให้ไปเอาเมืองลิสบตีน ครั้งนั้น
เสด็จหนุนทัพขึ้นไปตั้งทัพหลวงตำบลโคน

ศักราช ๘๑๙ ฉลูศก (พ.ศ. ๒๐๐๐) ครั้งนั้นข้าวแพงเบมทนนานแล ๘๐๐ เบี้ย
เมื่อคิดเสมอเบี้ยเฟื้องแล ๘๐๐ นั้น เกวียนหนึ่งเป็นเงินสามซึ่งสิบบาท

ศักราช ๘๒๐ ขาลศก (พ.ศ. ๒๐๐๑) ครั้งนั้นให้บุญพระสาสนาบริบูรณ์ แลหล่อ
รูปพระโพธิสัตว์ ๕๐๐ ขาดิ

ศักราช ๘๒๒ มะโรงศก (พ.ศ. ๒๐๐๓) เล่นการมหรสพฉลองพระ แล
พระราชทานแก่สงฆ์แลพราหมณ์แลพรรณิกทั้งปวง ครั้งนั้นพระญาเขลียงคิดเป็นขบถ พาเอา
ครวทั้งปวงไปออกแถมหาราช

ศักราช ๘๒๓ มะเสงศก (พ.ศ. ๒๐๐๔) พระญาเขลียงนำหาราชมาจะเอา
เมืองพิษณุโลก เข้าปล้นเมืองเป็นสามารณมิได้เมืองแลจึงยกทัพแปร้อไปเอาเมืองกำแพงเพ็ชร
แลเข้าปล้นเมืองถึงเจ็ดวันมิได้เมือง แลมหाराชก็เลิกทัพคืนไปเชียงใหม่

ศักราช ๘๒๔ มะเมียศก (พ.ศ. ๒๐๐๕) เมืองนครไทยพาเอาครวอพยพหนี
ไปนาน แลให้พระกลาโหมไปตามได้คืนมาแล้วพระกลาโหมยกพลไปเอาเมืองสุโขทัย ได้เมือง
คืนดุจเก่า

ศักราช ๘๘๕ มะแมศก (พ.ศ. ๒๐๐๖) สมเด็จพระบรมไตรโลกเจ้า ไปเสวย
ราชสมบัติ เมืองพิษณุโลก แลตรัสให้พระเจ้าแผ่นดินเสวยราชสมบัติพระนครศรีอยุธยา ทรง
✓ พระนามสมเด็จพระบรมราชา ครั้งนั้นมหाराชท้าวลูกยกพลมาเอาเมืองสุโขทัยจึงสมเด็จพระบรม

ไตรโลกเจ้า แลสมเด็จพระอินทราชาเสด็จไปกันเมือง แลสมเด็จพระราชาเจ้าตีทัพ
พระญาเทียนแตก แลทัพท่านมาปะทัพหมื่นนครแลท่านได้ชนช้างด้วยหมื่นนคร แลครั้งนั้น
เปนโกลาหลใหญ่ แลข้าศึกลาวทั้งสี่ข้าง เข้ารุมเอาข้างพระที่นั่งข้างเดียนั้น ครั้งนั้น
สมเด็จพระอินทราชาเจ้าต้องปืน ณ พระภักตร์ แลทัพมหาราชนั้นเลิกลับคืนไป

ศักราช ๘๒๖ วอกศก (พ.ศ. ๒๐๐๗) สมเด็จพระบรมไตรโลกเจ้า สร้าง
พระวิหารวัดจุฬามณี

ศักราช ๘๒๗ รกาศก (พ.ศ. ๒๐๐๘) สมเด็จพระบรมไตรโลกเจ้า ทรง
พระผนวช ณ วัดจุฬามณีได้ ๘ เดือน แล้วลาพระผนวช

ศักราช ๘๓๐ ขวดศก (พ.ศ. ๒๐๑๑) ครั้งนั้นมหาราชท้าวบุญชิงเอาเมือง
เชียงใหม่แก้ท้าวลูก

ศักราช ๘๓๓ เถาะศก (พ.ศ. ๒๐๑๔) ได้ช้างเผือก

ศักราช ๘๓๔ มะโรงศก (พ.ศ. ๒๐๑๕) พระราชสมภพพระราชโอรสท่าน

ศักราช ๘๓๕ มะเสงศก (พ.ศ. ๒๐๑๖) หมื่นนครได้ถอดเอาทองพระเจ้า

ลงมาหุ้มดาบ

ศักราช ๘๓๖ มะเมียศก (พ.ศ. ๒๐๑๗) เสด็จไปเอาเมืองเซียง

ศักราช ๘๓๗ มะแมศก (พ.ศ. ๒๐๑๘) มหาราชขอมมาเป็นมิตร

ศักราช ๘๓๘ รกาศก (พ.ศ. ๒๐๑๙) แรกตั้งเมืองนครไทย

ศักราช ๘๔๑ กุญศก (พ.ศ. ๒๐๒๒) พระสิหราชเดโชถึงแก่กรรม

ศักราช ๘๔๒ ขวดศก (พ.ศ. ๒๐๒๓) พระยาล้านช้างถึงแก่กรรม แล

พระราชทานให้อภิเศกพระยาซ้ายขวา เปนพระยาล้านช้างแทน

ศักราช ๘๔๔ ขาลศก (พ.ศ. ๒๐๒๕) ท่านให้เล่นการมหรสพ ๑๕ วัน ฉลอง
พระศรีรัตนมหาธาตุ แล้วจึงพระราชนิพนธ์มหาชาติ คำหลวงจบบริบูรณ์

ศักราช ๘๔๕ เถาะศก (พ.ศ. ๒๐๒๖) สมเด็จพระบรมราชาเจ้า เสด็จไป
วังข้างต่าบลไทรน้อย

ศักราช ๘๔๖ มะโรงศก (พ.ศ. ๒๐๒๗) สมเด็จพระเชษฐาธิราชเจ้า แล
สมเด็จพระราชโอรสสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าทรงพระผนวชทั้ง ๒ พระองค์

ศักราช ๘๔๗ มะเสงศก (พ.ศ. ๒๐๒๘) พระราชโอรสท่านลาพระผนวชแล
ประดิษฐานพระองค์นั้น ไว้ในที่พระมหาอุปราชา

ศักราช ๘๔๘ มะเมียศก (พ.ศ. ๒๐๒๙) สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าไป
วังข้างตำบลดำฤทธิบริบูรณ์

ศักราช ๘๔๙ มะแมศก (พ.ศ. ๒๐๓๐) ท้าวมหาราชาลูกพิราไลย

ศักราช ๘๕๐ วอกศก (พ.ศ. ๒๐๓๑) สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า เสด็จ
ไปเอาเมืองทวาย แลเมื่อจะเสวยเมืองทวายนั้นเกิดอุบาทว์เป็นหลายประการ โคตกลูกหัว
หนึ่งเป็นแปดเท้า ไม้ปักไข่ออกหัวหนึ่งเป็นสี่เท้า ไม้ปักไข่ออกสามค่องออกลูกเป็นหกหัว อนึ่ง
เข้าสานงอกเป็นใบ อนึ่งในปีเดียนั้น สมเด็จพระบรมไตรโลกเสด็จจันทวน ณ เมือง
พิษณุโลก

ศักราช ๘๕๑ จอศก (พ.ศ. ๒๐๓๒) แรกให้ก่อกำแพงเมืองพิษไชย

ศักราช ๘๕๓ กุญศก (พ.ศ. ๒๐๓๔) สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าจันทวน
จึงสมเด็จพระเชษฐาธิราชเจ้าเสวยราชสมบัติพระนครศรีอยุธยา ทรงพระนามสมเด็จพระ
พระรามธิบดี

ศักราช ๘๕๔ ขวดศก (พ.ศ. ๒๐๓๕) ประดิษฐานมหาสถูปพระบรมธาตุ สมเด็จพระ
พระบรมไตรโลกแลสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า

ศักราช ๘๕๕ มะโรงศก (พ.ศ. ๒๐๓๖) ทานประพฤติการ เบนญาพิธองค์ท่าน
แลให้เล่นการตีกด้าบรพี

ศักราช ๘๕๖ มะเสงศก (พ.ศ. ๒๐๔๐) ทานให้ทำการปลุมนกรรม

ศักราช ๘๖๑ มะแมศก (พ.ศ. ๒๐๔๒) แรกสร้างพระวิหารวัดศรีสรรเพชร

ศักราช ๘๖๒ วอกศก (พ.ศ. ๒๐๔๓) สมเด็จพระรามธิบดีเจ้า แรกให้
หล่อพระพุทธรูปเจ้าพระศรีสรรเพชร แลแรกหล่อในวัน ๑๖ ค่ำ ครั้นถึงศักราช ๘๖๕
กุญศก (พ.ศ. ๒๐๔๖) วัน ๖ ค่ำ ค่ำฉลองพระพุทธรูปเจ้าพระศรีสรรเพชร คณาพระพุทธร
เจ้านั้น แต่พระบาทถึงยอดพระศรีมีนสูงได้ ๘ วา พระภักตรนั้นยาวได้ ๔ ศอก กว้าง
พระภักตรนั้น ๓ ศอก แลพระอุระนั้นกว้าง ๑๑ ศอก แลทองหล่อพระพุทธรูปเจ้านั้นหนัก ๕ หมื่น

๓ พันซึ่ง ทองคำหุ้มนั้นหนักสองร้อยแปดสิบหกซึ่ง ข้างหน้านั้นทองเนื้อ ๗ น้ำสองขา ข้าง
หลังนั้นทองเนื้อ ๖ น้ำสองขา

ศักราช ๘๗๗ ฤกษ์ศก (พ.ศ. ๒๐๕๔) วัน ๓^{๑๕} ๑๑ คำ เพลารุ่งแล้ว ๘ ชั้น
๓ ฤกษ์ ๔ ฤกษ์ สมเด็จพระรามาธิบดี เสด็จไปเมือง น(คร) ลำ (ปางใต้) เมือง

ศักราช ๘๘๐ ขาลศก (พ.ศ. ๒๐๖๑) ครั้งสมเด็จพระรามาธิบดีสร้าง
พระศรีสรรเพชญ์ เสวยราชสมบัติ แรกตำราพิไชยสงครามแลแรก (ทำสารบาญ)ซี
พระราชลัญจกรทุกเมือง

ศักราช ๘๘๖ วอกศก (พ.ศ. ๒๐๖๗) (ครั้ง) นั้นเห็น (งา)ข้างต้นเจ้าพระญา
ปราบแตกข้างขวายาวไป อนึ่งในเดือน (นั้นมีผู้ทอดบัตร) สนเทห์ (ครั้งนั้นให้) ข่าขุนนาง
เสียมาก

ศักราช ๘๘๗ (รกาศก .....) (พ.ศ. ๒๐๖๘) ลิ่นทั้งปางอนึ่งแผ่นดินไหว
ทุกเมือง แลแล้วแลเกิดอุบาทว์เป็นหลายประการ ครั้นรุ่งขึ้นศักราช ๘๘๘ จอศก
(พ.ศ. ๒๐๖๙) (ข้าวสารแพง) เป็น ๓ ทนานต่อเฟื้องเบี้ยแปดร้อย เกียนหนึ่งเปน
เงินซึ่งหกตำลึง ครั้งนั้นประดิษฐานสมเด็จพระนอพุทธชาตเจ้าในที่อุปราชา แลให้เสด็จขึ้นไป
ครองเมืองพิศณุโลก

ศักราช ๘๘๑ ฉลูศก (พ.ศ. ๒๐๗๒) เห็นอากาศนิมิตร์เปนอินทนู แต่ทิศหฤ
ผ่านอากาศมาทิศพายัพมีพรหมขาว วัน ๑^{๑๒} คำ สมเด็จพระรามาธิบดีเจ้าเสด็จพระที่นั่ง
หอพระ ครั้นค่ำลงวัน (นั้น) สมเด็จพระรามาธิบดีเจ้านฤพาน จึงสมเด็จพระอาทิตย์เจ้า
เสวยราชสมบัติพระนครศรีอยุธยา ทรงพระนามสมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธชาตเจ้า

ศักราช ๘๘๕ มะเสงศก (พ.ศ. ๒๐๗๖) สมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธชาตเจ้า
นฤพาน จึงสมเด็จพระราชกุมารได้เสวยราชสมบัติ

ครั้นถึงศักราช ๘๘๖ มะเมียศก (พ.ศ. ๒๐๗๗) พระราชกุมารท่านนั้นเป็นเหตุ
จึงได้ราชสมบัติแก่พระไชยราชาธิราชเจ้า

ศักราช ๘๐๐ จอศก (พ.ศ. ๒๐๘๑) แรกให้พุนดิน ณ วัดชีเขียงในเดือนหกนั้น
แรกสถาปนาพระพุทธเจ้าแลพระเจดีย์ ถึงเดือน ๑๑ เสด็จไปเขียงไกรเขียงกราน ถึงเดือน

๔ ขึ้น ๙ ค่ำ เพลาค่ำประมาณยามหนึ่งเกิดลมพายุพัดหนักหนา แลคอเรืออ้อมแก้วแสนเมือง
มานั้นหัก แลเรือไกรแก้วนั้นหลาย อนึ่งเมื่อเสด็จมาแต่เมืองกำแพงเพชรนั้น ว่าพระญา
นารายณ์คิดเป็นขบถ แลให้กุมเอาพระญานารายณ์นั้นฆ่าเสียในเมืองกำแพงเพชร

ศักราช ๔๐๗ มะเสงศก (พ.ศ. ๒๐๔๘) วัน ๔^๗ ค่ำ สมเด็จพระไชยราชา
ธิดาเจ้าเสด็จไปเชียงใหม่ ให้พระญาพิศณุโลกเป็นทัพหน้า แลยกพลออกตั้งทัพไชยตำบล
บางบาน ณ วัน ๗^๗ ค่ำ จึงยกทัพหลวงจากที่ทัพไชยไปเมืองกำแพงเพชร ถึง ณ
วัน ๓^๗ ค่ำ เสด็จออกตั้งทัพไชย ณ เมืองกำแพงเพชร ณ วัน ๑^๘ ค่ำ ยกทัพไปตั้ง
เชียงทอง แล้วยกไปตั้ง ณ เมืองเชียงใหม่ ถึง ณ วัน ๑^๘ ค่ำ ทัพหลวงเสด็จกลับ
คืนจากเมืองเชียงใหม่ ถึงวัน ๕^๘ ค่ำ ทัพหลวงถึงเมืองกำแพงเพชร แลจึงเสด็จ
มายังพระนครศรีอยุธยา ฝ่ายพระนครศรีอยุธยานั้นในวัน ๔^๓ ค่ำ เกิดเพลิงไหม้ถึง
๓ วัน จึงดับได้ แลจึงมีบาณชีเรือนเพลิงไหม้นั้น ๑๐๐๔๐ เรือน ณ วัน ๑^๒ ค่ำ สมเด็จพระ
ไชยราชาธิดาเจ้าเสด็จไปเมืองเชียงใหม่ แลให้พระญาพิศณุโลกเป็นทัพหน้า แล
ยกทัพหลวงเสด็จไปเมืองกำแพงเพชรแรมทัพหลวงอยู่ ณ เมืองกำแพงเพชรนั้นเดือนหนึ่ง
ถึง ณ วัน ๕^๓ ค่ำ เสด็จออกตั้งทัพไชย ถึง ณ วัน ๑^๓ ค่ำ จึงยกทัพหลวงเสด็จไป
เมืองเชียงใหม่ แล ณ วัน ๓^๔ ค่ำ ได้เมืองลำพูนไชย วัน ๖^๔ ค่ำ มีอุบาทว์เห็น
เลือดคุดอยู่ ณ ประชุกบ้านแลเรือนแลวัดทั้งปวง ในเมืองแลนอกเมืองทั่วทุกตำบล ถึง
ณ วัน ๒^๔ ค่ำ ยกทัพหลวงเสด็จจากเมืองเชียงใหม่ มายังพระนครศรีอยุธยา

ศักราช ๔๐๘ มะเมียศก (พ.ศ. ๒๐๔๙) เดือน ๖ นั้น สมเด็จพระไชยราชาธิดา
เจ้าณฤพาน จึงสมเด็จพระเจ้ายอดฟ้าพระราชกุมารท่านเสวยราชสมบัติพระนครศรีอยุธยา ใน
ปีนั้นแผ่นดินไหว

ศักราช ๔๑๐ วอกศก (พ.ศ. ๒๐๕๑) วัน ๗^๕ ค่ำ เสด็จออกสนามให้ชนช้าง
แลงาช้างพระญาไฟนั้นหักเป็น ๓ ท่อน อนึ่งอยู่ ๒ วัน ช้างต้นพระฉัททันต์โล้ร้องเป็นเสียงสังข์
อนึ่งประตู่ไผยนตร์ร้องเป็นอุบาทว์ ถึงวัน ๑^๕ ค่ำ สมเด็จพระเจ้ายอดฟ้าเป็นเหตุ จึง
ขุนชินราชได้ราชสมบัติ ๔๒ วัน แลขุนชินราชแลแม่ผู้ศรีสุตาจันทร์เป็นเหตุ จึงเชิญสมเด็จ
พระเชียรราชาธิดาเสวยราชสมบัติ ทรงพระนามสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แลครั้นเสวย

ราชสมบัติได้ ๗ เดือน พระยาหงษาปึงเสวกก็ ยกพลมายังพระนครศรีอยุธยาในเดือน ๔ นั้น เมื่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเจ้า เสด็จออกไปรบศึกหงษานั้น สมเด็จพระองค์-
 มเหสี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระราชนุตรี เสด็จทรงช้างออกไปโดยเสด็จด้วย แล
 เมื่อได้รับศึกหงษานั้น ทัพหน้าแตกมาปะทัพหลวงเป็นโกลาหลใหญ่ แลสมเด็จพระองค์มเหสี
 แลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระราชนุตรีนัน ได้รับด้วยข้าศึกถึงสิ้นชนม์กับคอช้างนั้นและเด็ก
 หงษาครั้งนั้น เสียสมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้า แลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระ
 ราเมศวรไปแก่พระยาหงษา แลจึงเอาพระยาปราบแลช้างต้นพระยานุภาพ ตามไปสั่งให้
 พระยาหงษาถึงเมืองกำแพงเพชรและพระยาหงษาจึงส่งพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้าสมเด็จพระ
 พระราเมศวรเจ้า มายังพระนครศรีอยุธยา.

ศักราช ๙๑๑ รกาศก (พ.ศ. ๒๐๙๒) ณ วัน ๗^{๑๒} ค่ำ ได้ช้างเผือกหลาย
 ตำบลป่าตนาทวีสูง ๔ สอกมีเศษ ชื่อปัจจยนาเคนทร์ ครั้งนั้นแรกให้ก่อกำแพงพระนคร
 ศรีอยุธยา

ศักราช ๙๑๒ จอศก (พ.ศ. ๒๐๙๓) เดือน ๘ ขึ้น ๒ ค่ำ ทำการพระราชพิธี
 ปฐมกรรมสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเจ้าตำบลท่าแดง พระกรรมวาจาเป็นพฤติบาท พระพิเชษฐ
 เป็นอักษฎาจารย์ พระอนโทรเป็นกรมการ

ศักราช ๙๑๔ ชวดศก (พ.ศ. ๒๐๙๕) ครั้งนั้นให้แปลงเรือแซเป็นเรือไชยและ
 หัวสัตว์

ศักราช ๙๑๕ ฉลุศก (พ.ศ. ๒๐๙๖) เดือน ๗ นั้น แรกทำการพระราชพิธี
 มัชฌมกรรมสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ตำบลไชยนาทบุรี

ศักราช ๙๑๖ ขาลศก (พ.ศ. ๒๐๙๗) เสด็จไปวังข้างตำบลบางลมุง ได้ช้าง
 พลายพัง ๖๐ เชือก อนึ่งในเดือน ๑๒ นั้น ได้ช้างพลายเผือกตำบลปากาญจนบุรีสูง ๔
 สอกมีเศส ชื่อ พระคเชนโทรดม

ศักราช ๙๑๗ เถาะศก (พ.ศ. ๒๐๙๘) วัน ๒^{๑๗} ค่ำ ได้ช้างเผือกหลายตำบล
 ป่าเพ็ชรบุรี สูง (สี่ศอกคืบหนึ่งข้างชื่อพระ) แก้วทรงบาดร์

ศักราช ๔๑๘ มะโรงศก (พ.ศ. ๒๐๕๕) เดือน ๑๒ (แต่งทัพไปลาวเวก)
 พระยาองค์สุวรรณคโลกเป็นทัพหลวง ถือพล ๓(๐๐๐๐ให้พระ) มหามนตรีถืออาญาสิทธิ์
 พระมหา (เทพถือวัวเกเรียน๑๑.....) ฝ่ายทัพเรือใช้พระญาเยวเป็นนายกอง ครั้ง
 นั้นลมพัดซัด ทัพเรือมีทันทัพบก และพระญารามลักษณ (ซึ่ง) เกณฑ์เข้าทัพบกนั้น เข้าบุก
 ทัพในกลางคืน แลทัพพระญารามลักษณนั้นแตกมาปะทัพใหญ่ ครั้งนั้นเสียพระญาองค์สุวรรณค-
 โลกนายกองแลข้างม้าล้มมาก

ศักราช ๔๑๙ มะเสงศก (พ.ศ. ๒๑๐๐) วัน ๑๒ ค่ำ เกิดเพลิงไหม้ใน
 พระราชวังมาก อนึ่งในเดือน ๓ นั้นทำการพระราชพิธีอาจารียาภิเศก แลทำการ
 พระราชพิธีอินทราภิเศกในวังใหม่ อนึ่งเดือน ๔ นั้น พระราชทานสัตตคมหาทาน แล
 ให้ข้างเผือกพระราชทานมีกองเชิงเงิน ๔ เท่าข้างนั้น เปนเงิน ๑๖๐๐ บาท แลพระ
 ราชทานรถ ๗ รถเทียมด้วยม้า แลมีนางสำหรับรถนั้นเสมอรถ ๗ นาง อนึ่งในเดือน
 ๗ นั้น เสด็จไปวังข้างตำบลโตรกพระ ได้ข้างปลายฟ้าง ๖๐ ข้าง

ศักราช ๔๒๑ มะแมศก (พ.ศ. ๒๑๐๒) เสด็จไปวังข้าง ตำบลแสนตอ ได้
 ข้างปลายฟ้าง ๔๐ ข้าง

ศักราช ๔๒๒ วอกศก (พ.ศ. ๒๑๐๓) เสด็จไปวังข้าง ตำบลวัดไก่ ได้ข้าง
 ปลายฟ้าง ๕๐ ข้าง อนึ่งอยู่ในวัน ๗^{๑๒} ค่ำ ได้ข้างเผือกแลตาข้างนั้นมีได้เปนเผือก แล
 ลูกติดมาด้วยตัวหนึ่ง

ศักราช ๔๒๓ รกาศก (พ.ศ. ๒๑๐๔) พระศรีศิลป์บวชอยู่วัดมหาธาตุ แล้วหนี
 ออกไปอยู่ตำบลม่วงมดแดง แลพระสังฆราชวัดป่าแก้วให้ฤกษ์แก่ พระศรีศิลป์ให้เข้ามาเข้า
 พระราชวัง ณ วัน ๗^{๑๔} ค่ำ ครั้งนั้นพระยาสิทธิราชเดโชเป็นโทษรับพระราชอาญาอยู่ แล
 พระยาสิทธิราชเดโชจึงให้ไปว่าแก่พระศรีศิลป์ว่าครั้นพ้นวันพระแล้ว จะให้ลงพระราชอาญา
 ข่าพระยาสิทธิราชเดโชเสียแลขอให้เร่งยกเข้ามาให้ทันแต่ในวันพระนี้ แลพระศรีศิลป์จึงยก
 เข้ามาแต่ในวัน ๕^{๑๘} ค่ำ เพลาเย็นนั้นมาแต่กรุง ครั้นรุ่งขึ้นในวันพระนั้น พระศรีศิลป์
 เข้าพระราชวังได้ครั้งนั้นได้ พระศรีศิลป์มรณาในพระราชวังนั้น ครั้นแล้วรู้ว่าพระสังฆราช
 ป่าแก้วให้ฤกษ์แก่พระศรีศิลป์เปนแม่นแล้วไซ้ ก็ให้เอาพระสังฆราชป่าแก้วไปฆ่าเสีย

ศักราช ๔๒๔ จอศก (พ.ศ. ๒๑๐๕) เสด็จไปวังข้าง ตำบลไทรย้อย
ใต้ข้างปลายฝั่ง ๗๐ ข้าง

ศักราช ๔๒๕ กุญศก (พ.ศ. ๒๑๐๖) พระเจ้าหงษานิพัตรยกพลลงมา
ในเดือน ๑๒ นั้น ครั้นถึงวัน ๑๒ ค่ำ พระเจ้าหงษาได้เมืองพิษณุโลก ครั้งนั้นเมือง
พิษณุโลกข้าวแพง ๓ สัดต่อบาท อึ่งคนทั้งปวงเกิดทรพิษตายมาก แล้วพระเจ้าหงษาจึง
ได้เมืองฝ่ายเหนือทั้งปวง แล้วจึงยกพลมายังกรุงพระนครศรีอยุธยา ครั้งนั้นฝ่ายกรุง
พระมหานครศรีอยุธยา ออกเป็นพระราชไมตรีแลสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้าทั้งสองฝ่าย
เสด็จมาทำสัตยาภิษฐานหลังน้ำลโนทกตำบลวัดพระ เมรุ แล้วจึงพระเจ้าหงษาขอเอาสมเด็จ
พระเจ้าลูกเธอพระราเมศวรเจ้า แลข้างเผือก ๔ ข้างไปเมืองหงษา ครั้งนั้นพระญาศรี-
สรุตันพระญาดานีมาช่วยการศึก พระญาดานีนั้นเป็นขบถและคุมชาวตานีทั้งปวงเข้ามาใน
พระราชวัง ครั้นแลเข้าในพระราชวังได้ เอาข้างเผือกมาขี้นอยู่ ณ ท้องสนาม แล้วจึง
ลงข้างออกไป ณ ทางตะแลงแกง แลชาวพระนครเอาพรวนชิงไว้ ต่อบด้วยชาวตานี ๆ
นั้นตายมาก แลพระยาตานีนั้นลงสำเภานี้ไปรอด ในปีเดิวนั้นพระเจ้าล้านช้างให้
พระราชสาธมาถวาย ว่าจะขอสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระเทพกระษัตริย์เจ้า แลทรงพระ
กรุณาพระราชทานแก่พระเจ้าล้านช้าง แลครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระเทพกระษัตริย์เจ้า
ทรงพระประชวร จึงพระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระแก้วฟ้าพระราชบุตร ให้แก่
พระเจ้าล้านช้าง

ศักราช ๔๒๖ ขวดศก (พ.ศ. ๒๑๐๗) พระเจ้าล้านช้างจึงให้เชิญ สมเด็จ
พระแก้วฟ้าพระราชบุตร ลงมาสั่งยังพระนครศรีอยุธยาแล้วจะขอสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
พระเทพกระษัตริย์เจ้านั้น แลจึงพระราชทานสมเด็จพระเทพกระษัตริย์เจ้า ไปแก่พระเจ้า
ล้านช้าง ครั้งนั้นพระเจ้าหงษารู้เนื้อความทั้งปวงนั้น จึงแต่งทัพมาข่มอยู่กลางทาง แลออก
ชิงเอาสมเด็จพระเทพกระษัตริย์เจ้าได้ไปถวายแก่พระเจ้าหงษาอึ่งในปีนั้น น้ำ ณ กรุง
พระนครศรีอยุธยานั้นน้อยนัก

ศักราช ๔๓๐ มะโรงศก (พ.ศ. ๒๑๑๑) ในเดือน ๑๒ นั้น พระเจ้าหงษา
ยกพลมาแต่เมืองหงษา ครั้นถึงวัน ๖ ค่ำ พระเจ้าหงษามาถึงกรุงพระนครศรีอยุธยา

ตั้งทัพตำบลหล่มพลี แลเมื่อศึกหงษาเข้าล้อมพระนครศรีอยุธยา นั้น สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
เจ้าทรงพระประชวรณฤพาน แลครั้งสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระมหินทราธิราช ตรัสมิได้
นำพาการศึก แต่พระเจ้าลูกเธอพระศรีเสาวนันทน์ตรัสเอาพระไทยใส่ แลเสด็จไปบัญชาการ
ที่จะรักษาพระนครทุกวัน ครั้นแลสมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าตรัสรู้ว่าพระเจ้าลูกเธอ
พระศรีเสาวเสด็จไป บัญชาการศึกทุกวันตั้งนั้นมิได้ไว้พระไทยก็ให้เอาพระเจ้าลูกเธอ
พระศรีเสาวนันทน์ไปฆ่าเสีย ณ วัดพระราม

ครั้งนั้นการศึกซึ่งจะรักษาพระนครนั้นก็คลายลง ครั้นถึงศักราช ๔๓๑ มะเสงศก
(พ.ศ. ๒๑๑๒) ณ วัน ๑^๑/_{๑๑} ค่ำ เพลารุ่งแล้วประมาณ ๓ นาฬิกา ก็เสียกรุงพระนครศรีอยุธยา
แก่พระเจ้าหงษา ครั้นถึงวัน ๖^๒/_{๑๒} ค่ำ ทำการปราบดาภิเษก สมเด็จพระมหาธรรมราชา-
ธิราชเจ้า เสดยราชสมบัติกรุงพระนครศรีอยุธยา อนึ่งเมื่อพระเจ้าหงษาเสด็จกลับคืนไป
เมืองหงษานั้นพระเจ้าหงษาเอาสมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าขึ้นไปด้วย

ศักราช ๔๓๒ มะเมียศก (พ.ศ. ๒๑๑๓) พระยาละแวกยกพลมายังพระนคร
ศรีอยุธยา พระยาละแวกยื่นข้างตำบลสามพิหาร แลได้รับพุ่งกัน แลชาวเมืองพระนคร
ยิงปืนออกไป ต้องพระญาจัมปาธิราชตายกับคอข้าง ครั้นนั้นศึกพระยาละแวกเลิกทัพกลับ
คืนไป ในปีนั้นน้ำ ณ กรุงพระนครศรีอยุธยา มาก

ศักราช ๔๓๓ มะแมศก (พ.ศ. ๒๑๑๔) น้ำน้อย อนึ่งสมเด็จพระนารายณ์
บพิตรเป็นเจ้า เสด็จขึ้นไปเสวยราชสมบัติเมืองพิษณุโลก

ศักราช ๔๓๔ วอกศก (พ.ศ. ๒๑๑๕) น้ำน้อยนัก

ศักราช ๔๓๕ รกาศก (พ.ศ. ๒๑๑๖) น้ำน้อยเป็นมัธยม

ศักราช ๔๓๖ จอศก (พ.ศ. ๒๑๑๗) น้ำมากนัก ครั้นนั้นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
ทรงพระประชวรทรพิษ

ศักราช ๔๓๗ ฤศก (พ.ศ. ๒๑๑๘) พระยาละแวกยกทัพเรือมายังพระนคร
ศรีอยุธยา ในวันที่ ๗^๑/_{๑๑} คำนั้น ชาวเมืองละแวกตั้งทัพเรือตำบลพะเนางเชิง แลได้รับ
พุ่งกัน ครั้นนั้นศึกละแวกด้านมิได้เลิกทัพกลับไป แลจับเอาคน ณ เมืองพิษณุโลกไปครั้งนั้น
มาก ในปีนั้นน้ำ ณ กรุงศรีอยุธยาน้อย

ศักราช ๔๔๐ ขาลศก (พ.ศ. ๒๑๒๑) พระญาละแวกแต่งตั้งพิให้มาเอาเมือง เพชรบุรี มิได้เมืองและชาวละแวกนั้นก็กลับไป ครั้งนั้นพระญาจันจันตุนิมาแต่เมืองละแวก มาสู่พระราชสมภาร ครั้นอยู่มาพระญาจันจันตุนิก็หนีกลับคืนไปเมือง

ศักราช ๔๔๒ มะโรงศก (พ.ศ. ๒๑๒๓) รื้อกำแพงกรุงพระนครออกไปตั้ง เถิงแม่น้ำ

ศักราช ๔๔๓ มะเสงศก (พ.ศ. ๒๑๒๔) ญาณประเชียรเรียนสาตราคมและ คิดเป็นขบถ คนทั้งปวงสมัคเข้าด้วยมาก แลยกมาจากเมืองลพบุรี แลยืนข้างอยู่ตำบลหัวตรี แลบรรเทศคนหนึ่งอยู่เมืองนั้น ยิ่งบินออกไปตั้งญาณประเชียรตายกับคอช้าง แลปีนั้นมีหนังสือ มาแต่เมืองหงษา ว่าปีมะเสงตรีศกนี้อีกมาศมิได้ ฝ่ายกรุงพระนครศรีอยุธยานี้มีอธิมาศ หนึ่งในวัน ๗^๒ คำ รู้ข่าวมาว่าพระเจ้าหงษานฤพาน หนึ่งในเดือน ๓ นั้น พระญาละแวก ยกพลมาเมืองเพชรบุรี ครั้งนั้นเสียเมืองเพชรบุรีแก่พระยาละแวก

ศักราช ๔๔๔ มะเมียศก (พ.ศ. ๒๑๒๕) พระญาละแวกแต่งตั้งพิให้มาจับคน ปลายด่านตรวนออก

ศักราช ๔๔๕ มะแมศก (พ.ศ. ๒๑๒๖) ครั้งนั้นเกิดเพลิงไหม้แต่จวนกลาโหม แลเพลิงนั้นลามไปถึงในพระราชวัง แลลามไหม้ไปเมืองท้ายเมือง ครั้งนั้นรู้ข่าวมาว่า ข้างหงษาทำทางมาพระนครศรีอยุธยา

ศักราช ๔๔๖ วอกศก (พ.ศ. ๒๑๒๗) ครั้งนั้นสมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า เสวยราชสมบัติ ณ เมืองพิษณุโลก รู้ข่าวมาว่าพระเจ้าหงษากับพระเจ้าอองวะผัดกัน ครั้ง นั้นเสด็จไปช่วยการศึกพระเจ้าหงษาแลอยู่ในวัน ๕^๒ คำ ข้างต้นปลายสวัสดิมิงคล แล ข้างต้นปลายแก้วจักรรัตนชนกัน และงาข้างต้นปลายสวัสดิมิงคลลุยข้างซ้าย แลโทรทำนาย ว่าห้ามยาตรา และมีพระราชโองการตรัสว่า ได้ตกแต่งการนั้นสร้งแล้ว จึงเสด็จพยุบาทรา ไป ครั้นถึง ณ วัน ๕^๒ คำ เสด็จออกตั้งทัพไชยตำบลวัดยมท้ายเมืองกำแพงเพชร ในวัน นั้นแผ่นดินไหว แล้วจึงยกทัพหลวงเสด็จไปถึงเมืองแกลง แล้วจึงทัพหลวงเสด็จกลับคืนมา พระนครศรีอยุธยา ฝ่ายเมืองพิษณุโลกนั้นอยู่ในวัน ๕^๒ ๑๐ คำ เกิดอัศจรรย์แม่น้ำชาย หัวเมืองพิษณุโลกนั้น ป่วนขึ้นสูงกว่าพื้นนั้น ๓ ศอก หนึ่งเห็นสัตว์รักษาผู้หนึ่งหน้าประดุจหน้าข้าง

และทรงสถิตฐานประดุจวงช้างและทูนันใหญ่ นิ่งอยู่ ณ วัดประสาธน์หัวเมืองพิษณุโลกอนึ่ง
ข้างใหญ่ตัวหนึ่งยืนอยู่ ณ ท้องสนามนั้นอยู่ก็ล้มตายลงกับที่ขัดเดี๋ยวนั้น อนึ่งเห็นตักแตนบิน
มา ณ อากาศเป็นอันมากแลบังแสงพระอาทิตย์ต่อมาแล้วก็บินกระจัดกระจายสูญไปในปีเดียว
นั้นให้เทครัวเมืองเหนือทั้งปวงลงมายังกรุงพระนครศรีอยุธยา ในปีเดี๋ยวนั้นพระเจ้าหงษา
ให้พระเจ้าสาวถิ แลพระญาพลมยกพลลงมายังกรุงพระนคร แล ณ วัน ๕^๒/_๒ ค่ำ เพลา
เที่ยงคืนแล้ว ๒ นาฬิกา ๔ บาท เสด็จพยุหบาตรไปตั้งทัพตำบลสามชอน ครั้งนั้นเด็ก
หงษาแตกพ่ายหนีไป อนึ่งมีตัวหนึ่งตกลงแลศิระษะม้านั้น เป็นศิระษะเดียวกัน แต่ตัวม้านั้น
เป็น ๒ ตัว แลตัวม้านั้นตัวละสี่เท้าประดุจชิงศิระษะแก่กัน

ศักราช ๔๔๗ รกาศก (พ.ศ. ๒๑๒๘) พระเจ้าสาวถิยกพลลงมาครั้งหนึ่ง
เล่า ตั้งทัพตำบลสะเกษ แลตั้งอยู่แต่ ณ เดือนยี่ถึงเดือนสี่ ครั้นถึงวัน ๕^๑/_๕ ค่ำ
เวลารุ่งแล้ว ๔ นาฬิกาบาท เสด็จพยุหบาตรตั้งทัพไชยตำบลหล่มพลี แล ณ วัน ๗^๑/_๕ ค่ำ
เสด็จจากทัพไชยโดยทางชลมารคไปทางป่าโมก มีนกกะทิงบินมาทั้งซ้ายขวาเป็นอันมาก
นำหน้าเรือพระที่นั่งไป ครั้นถึงวัน ๕^๑/_๕ ค่ำ เสด็จทรงช้างพระที่นั่งพลายมวงคทวิป
ออกดาข้างม้าทั้งปวงอยู่ ณ ริมน้ำ แลพระอาทิตย์ทรงกลดแลรัศมีกลดนั้นส่องลงมาต้อง
ข้างพระที่นั่ง มีทรงสถิตฐานประดุจเงากลดนั้นมาทั้งข้างพระที่นั่ง ครั้งนั้นตีทัพพระเจ้าสาวถิ
ซึ่งตั้งอยู่ตำบลสะเกษนั้นแตกพ่ายไป ในปีเดี๋ยวนั้นพระมหาอุปราชายกพลมาโดยทางกำแพง-
เพชร ตั้งทำนออยู่ที่นั่น

ศักราช ๔๔๘ จอศก (พ.ศ. ๒๑๒๙) ณ วัน ๒^๑/_๒ ค่ำ พระเจ้าหงษาจิส
สียงยกพลลงมาถึงกรุงพระนคร ณ วัน ๕^๒/_๒ ค่ำ แลพระเจ้าหงษาเข้าล้อมพระนคร
แลตั้งทัพตำบลขนอนปากคู แลทัพมหาอุปราชตั้งขนอนบางตนาว แลทัพทั้งปวงนั้นก็ตั้งราย
กันไปล้อมพระนครอยู่ แลครั้งนั้นได้รบพุ่งกันเป็นสามารภ แลพระเจ้าหงษาเลิกทัพคืนไป
ในศักราช ๔๔๙ (พ.ศ. ๒๑๓๐) นั้น วัน ๒^๑/_๕ ค่ำ เสด็จโดยทางชลมารคไปตีทัพมหาอุปราช
อันตั้งอยู่ขนอนบางตนาวนั้นแตกพ่ายลงไปตั้งอยู่ ณ บางกระดาน วัน ๖^๑/_๖ ค่ำ เสด็จพระราช
ดำเนินออกไปตีทัพมหาอุปราช อันลงไปตั้งอยู่ ณ บางกระดานนั้นแตกพ่ายไป วัน ๕^๑/_๗ ค่ำ
เสด็จพระราชดำเนินพยุหบาตรออกตั้งทัพไชย ณ วัดเดช แลตั้งค่ายชุกชุมเป็นสามารภ

วัน ๕^๗ คำเอาปืนใหญ่ลงสำเภาขึ้นไปยิงเอาค่ายพระเจ้าหงษา ๆ ด้านมิได้ ก็เลิกทัพไปตั้ง ณ ป่าโมกใหญ่ วัน ๒^๐ คำ เสด็จพระราชดำเนิรออกไปตีทัพข้าศึก ๆ นั้นแตกพ่ายแลไล่พันแห่งข้าศึกเข้าไปจนค่ายพระเจ้าหงษานั้น วัน ๓^๑ คำ เสด็จพระราชดำเนิรออกตั้ง เบนทัพขุ่ม ณ หุ่นหล่มพลี แลออกตีทัพข้าศึก ครั้งนั้นได้รับพุ่งตลบบอนกันกับม้าพระที่นั่งแลทรงพระแสงทวนแทง เหล่าทหารตาย ครั้นข้าศึกแตกพ่ายเข้าค่ายแลไล่พันแห่งข้าศึกเข้าไปจนถึงนำค่าย วัน ๒^๑ คำ เพลานาฬิกาหนึ่งจะรุ่ง เสด็จยกทัพออกไปตีทัพพระญานครซึ่งตั้งอยู่ ณ ปากน้ำมูทุเลานั้น ครั้งนั้นเข้าตีทัพได้ถึงในค่าย แลข้าศึกพ่ายหนีจากค่ายข้าศึกเสียสิ้น แลพระเจ้าหงษาก็เลิกทัพคืนไป แลพระญาละแวกมาตั้ง ณ บางชาย ครั้งนั้นเสด็จออกไปชุมพลทั้งปวง ณ บางกระดาน ถึงวัน ๕^๓ คำ เพลานาฬิกาโยค เสด็จพยุหบาตราจากบางกระดานไปตั้งทัพไชย ณ ชายเคือง แล้วเสด็จไปละแวก ครั้งนั้นได้ช้างม้าผู้คนมาก

ศักราช ๔๕๐ ขวตศก (พ.ศ. ๒๑๓๑) ณ วัน ๒^๑ คำ แผ่นดินไหว

ศักราช ๔๕๑ ฉลุศก (พ.ศ. ๒๑๓๒) เข้าแพงเป็นเกียนละสิบตำลึง ปิดตราพระญานารายณ์กำซับ ณ วัน ๖^๒ คำ แผ่นดินไหว

ศักราช ๔๕๒ ขาลศก (พ.ศ. ๒๑๓๓) วัน ๑^๑ คำ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงพระพุดดาราชนฤพาน วัน ๓^๑ คำ มหาอุปราชายกทัพมาโดยทางกาญจนบุรี ครั้งนั้นได้ตัวพระญาพลิมตำบลดะ เข้สามพัน

ศักราช ๔๕๔ มะโรงศก (พ.ศ. ๒๑๓๕) วัน ๖^๑ คำ อุปราชายกมาแต่หงษา ณ วัน ๗^๓ คำ เพดาลข้างต้นพระญาไชยานุภาพตกออกมาใหญ่ประมาณ ๕ องคุลี ครั้นถึงเดือนยี่มหาอุปราชายกมาถึงแดนเมืองสุพรรณบุรี แต่ตั้งทัพตำบลพังตรู วัน ๑^๒ คำ เพลารุ่งแล้ว ๔ นาฬิกา ๒ บาท เสด็จพยุหบาตราโดยทางชลมารคพื้นไม้ข่มนามตำบลหล่มพลีตั้งทัพไชย ตำบลม่วงหวาน แลณ วัน ๔^๑ คำ เพลารุ่งแล้ว ๒ นาฬิกา ๔ บาท เสด็จพยุหบาตราโดยทางสถลมารค อนึ่งเมื่อใกล้รุ่งขึ้นวัน ๑๒ คำนั้น เห็นพระสารีริกธาตุปาฏิหารไปโดยทางซึ่งจะ เสด็จนั้น ถึงวัน ๒^๒ คำ เพลารุ่งแล้ว ๕ นาฬิกา ๓ บาท เสด็จทรงข้างต้นพระญาไชยานุภาพ เสด็จออกรบมหาอุปราชาตำบลหนองสาหร่าย ครั้งนั้นมิได้ตาม

ฤกษ์แลฝ่าย(ฝ่าย) ฤกษ์น้อยหนึ่งแลเมื่อได้ชนข้างด้วยมหาอุปราชาขึ้น สมเด็จพระนารายณ์
 บพิตรเป็นเจ้าต้องปืน ณ พระหัตถ์ข้างขวาหน้าหนึ่ง อนึ่งเมื่อมหาอุปราชาขี่ช้างออกมายืน
 อยู่หน้า หมวกมหาอุปราชาใส่ขึ้นตกลงถึงดิน แลเอาปืนขึ้นใส่เล่า ครั้งนั้นมหาอุปราชา
 ขาดคอข้างตายในที่นั้น แลข้างต้นพระญาไชยนาฎภาพ ซึ่งทรงแลได้ชนด้วยมหาอุปราชา
 แลมีไชยขำนั้นพระราชทานให้ชื่อเจ้าพระญาปราบหงษา

ศักราช ๔๕๕ มะเสงศก (พ.ศ. ๒๑๓๖) วัน ๒^๕/_{๑๐} ค่ำ เสด็จเถลิงพระมหา
 ปราสาท ครั้งนั้นทรงพระโกรธแค้นมอญให้เอามอญเผาเสียประมาณ ๑๐๐ ณ วัน ๖^๑/_๒ ค่ำ
 เพลารุ่งแล้ว ๓ นาฬิกา ๖ บาท เสด็จพยุหบาตราไปเอาเมืองละแวก แลตั้งทัพไชยตำบล
 บางขวด เสด็จไปครั้งนั้นได้ตัวพระญาศรีสุพรรณในวัน ๑^๑/_๔ ค่ำนั้น

ศักราช ๔๕๖ มะเมียศก (พ.ศ. ๒๑๓๗) ยกทัพไปเมืองสะโตง

ศักราช ๔๕๗ มะแมศก (พ.ศ. ๒๑๓๘) วัน ๑^๑/_๑ ค่ำ เพลารุ่งแล้ว ๓ นาฬิกา
 ๔ บาท เสด็จพยุหบาตราไปเมืองหงษาครั้งก่อนฟันไม้ข่มนามตำบลหล่มพล ตั้งทัพไชยตำบล
 ม่วงหวานถึงวัน ๒^๑/_{๑๓} ค่ำ เพลาเที่ยงแล้ว เข้าปล้นหงษามีได้ ทัพหลวงเสด็จกลับคืนมา

ศักราช ๔๕๘ วอกศก (พ.ศ. ๒๑๓๙) วัน ๓^๑/_๖ ค่ำ ลาวหนีขุนจำเมือง
 รบลาวตำบลตะเคียนตัวน แล ณ วัน ๕^๑/_๓ ค่ำ ฝนตกหนักหนาสามวันตุงฤดูฝน

ศักราช ๔๖๑ ฤกษ์ศก (พ.ศ. ๒๑๔๒) วัน ๕^๑/_{๑๑} ค่ำ เพลารุ่งแล้ว
 ๒ นาฬิกา ๘ บาท เสด็จพยุหบาตราไปเมืองทองอุพันไม้ข่มนามตำบลหล่มพล ตั้งทัพไชย
 ตำบลวัดตาล แลในเดือน ๑๑ นั้นสงกรานต์ พระเสวร์แต่ (ราชสีกันย์ไปราสี) ดุลย์
 ครั้นถึง วัน ๔^๑/_{๑๔} ค่ำ เสด็จพระราชดำเนิรถึงเมืองทองอุ และทัพหลวงเข้าตั้งใกล้
 เมืองทองอุประมาณ ๓๐ เส้น แลตั้งอยู่ที่นั่นสองเดือนขาดอาหารพันกำลัง ไพล่พลทั้งปวง
 ตายด้วยอดอาหารเป็นอันมาก ครั้นวัน ๕^๑/_๖ ค่ำ ทัพหลวงเสด็จกลับคืนมายังพระนครศรี-
 ออยุธยา

ศักราช ๔๖๓ ฉลุศก (พ.ศ. ๒๑๔๔) เดือน ๗ เดือนเดียนั้นมีสุริยุปราคา
 ในปีนั้นรับพระอิศวรแลพระนารายณ์เป็นเจ้า ไปถวายพระพรพร้อมกันวันเดียวทั้ง ๔ คานหาม

ศักราช ๔๖๔ ขาลศก (พ.ศ. ๒๑๔๕) เสด็จไปประพาศลพบุรี

ศักราช ๙๖๕ เถาะศก (พ.ศ. ๒๑๔๖) ที่พระ (เจ้า) ฝ่ายหน้าเสด็จไปเอา
เมืองขอมได้

ศักราช ๙๖๖ มะโรงศก (พ.ศ. ๒๑๔๗) วัน ๕ (๒) ค่ำ เสด็จพยุหบาตรา
จากป่าโมกโดยทางชลมารค แลพันไม้ข่มนามตำบลเอกราช ตั้งทัพไชยตำบลพระหล่อ วันนั้น
เป็นวันอุณ แลเป็นสงกรานต์พระเสาร์ไปราศีอนุเบนองค์ษาหนึ่ง ครั้งนั้นครั้งเสด็จพระ
ราชดำเนินมาถึงเมืองหลวงตำบลทุ่งดอนแก้ว

หมายเหตุ คัดลอกจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์
และพงสาวดารเหนือ เล่ม ๑ (กรุงเทพ . คุรุสภา, ๒๕๐๔), หน้า ๑-๒๙.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

เจดีย์ยุทธหัตถีอยู่ที่ไหน
และมีจริงหรือไม่

เรื่องเจดีย์ยุทธหัตถีอยู่ที่ไหน เคยเป็นปัญหาถกเถียงกันมามากตามหน้าหนังสือพิมพ์ และระหว่างสมาคมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับสถานที่อันเป็นที่ตั้งของเจดีย์มาแล้ว

กระบวนการสืบหาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ตอนนี้ จะแสดงให้เห็นว่า เราต้อง เริ่มต้นปัญหา ก่อนที่เจดีย์ยุทธหัตถีมี่จริงหรือไม่ เพราะถ้าหากสามารถศึกษาหาหลักฐานและ เหตุผลตามกระบวนการจนสรุปได้ว่าเจดีย์ยุทธหัตถีมี่ได้มีจริง ก็จะได้ไม่ต้องไปเสียเวลาหาคำตอบ ว่าอยู่ที่ไหนอีกต่อไป และจะบรรยายตามที่นายพิเศษ เจียจันทร์พงษ์^๑ เคยเสนอไว้แล้ว ดังต่อไปนี้

แนวคิด เรื่องการสร้างอนุสาวรีย์ของคนไทยในสมัยโบราณ

คนไทยในสมัยโบราณเมื่อจะสร้างอนุสาวรีย์เพื่อเป็นที่ระลึกถึงผู้ใด ก็มักจะสร้าง เป็นวัดหรือไม่ก็สร้างเป็นเจดีย์ไว้ในวัด ดังเช่น

สมัยที่สมเด็จพระอินทราชาธิราชสวรรคต เจ้าอ้ายพระยาและเจ้ายี่พระยาได้ ขิงราชสมบัติโดยชนข้างกันจนสิ้นพระชนม์ทั้งคู่ที่เชิงสะพานป่าถ่าน เมื่อเจ้าสามพระยาได้ขึ้น ครองราชย์ต่อไปแล้วจึงได้สร้างเจดีย์ครอบไว้ตรงที่ที่พระเชษฐาทั้งสองของพระองค์สิ้นพระชนม์ แล้วจึงสถาปนาที่นั่นเป็นวัดราชบูรณะ^๒

^๑ พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, "เจดีย์ยุทธหัตถี. การตรวจสอบเอกสารทางประวัติศาสตร์", อักษรศาสตร์วิจารณ์, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๔, (กันยายน, ๒๕๑๖), หน้า ๓๖-๔๕.

^๒ "พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์," คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๕), หน้า ๔๔๖.

สมัยต่อมา เมื่อพระศรีสุริโยทัยสิ้นพระชนม์ในการป้องกันพระมหาจักรพรรดิให้พ้นจากอันตราย หลังจากที่เข้าศึกถอยทัพกลับไปแล้ว พระมหาจักรพรรดิได้พระราชทานเพลิงศพและ "...ให้สถาปนาที่พระราชทานเพลิงศพนั้น เป็นพระเจดีย์วิหาร เสร็จแล้วให้นามชื่อวัดศพสุวรรณค์"^๓

จะเห็นว่า ในสมัยโบราณคนไทยมีคติเกี่ยวกับการสร้างอนุสาวรีย์เพื่อระลึกถึงผู้ตายว่ามีกจะสร้างเป็นวัดหรือเป็นเจดีย์อยู่ในวัด ที่จะสร้างเป็นเจดีย์โดด ๆ โดยไม่เกี่ยวข้องกับวัดนั้นไม่เคยมีมาเลย แต่ถ้าเราพิจารณาข้อความที่กล่าวในพงศาวดารฉบับอื่น ๆ (ยกเว้นฉบับหลวงประเสริฐ) จะพบว่า เจดีย์ที่สมเด็จพระนเรศวรโปรดให้สร้างในที่พระมหาอุปราชาขาดคอช้างนั้น เป็นเจดีย์โดด ๆ มิได้มีการเกี่ยวข้องกับวัดแต่อย่างใด

เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงทำให้เกิดความสงสัยในพระราชพงศาวดารฉบับต่าง ๆ ที่กล่าวถึงเจดีย์ยุทธหัตถีไว้เช่นนั้น และจึงตั้งเป็นสมมุติฐานเพื่อการศึกษาว่า สมเด็จพระนเรศวรมิได้ทรงโปรดให้สร้างเจดีย์ยุทธหัตถีไว้ ณ ที่ที่ทรงชนช้างชนะพระมหาอุปราชาแต่อย่างใด

เอกสารที่สนับสนุนสมมุติฐานดังกล่าวมีดังต่อไปนี้

๑. พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ ซึ่งเป็นพงศาวดารที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดให้นักปราชญ์ในราชสำนักเรียบเรียงขึ้นจากเอกสารต่าง ๆ ในหอหลวง พระราชพงศาวดารฉบับนี้กล่าวถึงแต่สถานที่ที่สมเด็จพระนเรศวรทรงกระทำยุทธหัตถีมิใช่ชนะพระมหาอุปราชา แต่พงศาวดารก็มีได้กล่าวว่า พระองค์ได้ทรงสร้างเจดีย์ไว้ที่นั้น^๔ อย่างไรก็ตาม การที่พงศาวดารฉบับนี้เพียงฉบับเดียวมิได้กล่าวถึง และถึงแม้ว่าจะเป็นพงศาวดารฉบับที่มีความโดยทั่วไปว่าน่าเชื่อถือมากที่สุดก็ตาม ก็มีได้เป็นข้อพิจจน์อย่างเพียงพอว่าจะไม่มีเจดีย์ยุทธหัตถี แต่อาจเป็นเพราะสาเหตุอื่น ๆ ได้นานับการ นับตั้งแต่เป็นเพราะผู้เรียบเรียงลืมจดลงไป...หรือเพราะเขาไม่เห็นความสำคัญที่จะจดลงไปก็ได้ จึงจำเป็นที่จะต้องหาเอกสารอื่นมาสนับสนุนเพิ่มเติม

^๓พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๖๐.

^๔พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ, อ่างแล้ว, หน้า ๔๖๘.

๒. คำให้การชาวกรุงเก่าและคำให้การขุนหลวงหาวัด เอกสารสองฉบับนี้แม้ว่าโดยทั่วไปจะมีความละเอียดและแปรปรวนมาก แต่ในด้านที่จะแสดงให้เห็นถึงความรู้เกี่ยวกับเจดีย์ยุทธหัตถีของชาวกรุงศรีอยุธยาในสมัยเสียกรุงครั้งที่สองนั้น การนำเอกสารสองฉบับนี้อ้างอิงก็มีความเหมาะสมเป็นอย่างยิ่ง

เอกสารทั้งสองฉบับได้เล่าเรื่องการทำยุทธหัตถีของกษัตริย์ทั้งสองพระองค์โดยพิสดารและจบลงด้วยพระมหาอุปราชาสิ้นพระชนม์ และบอกเครื่องหมายตามธรรมชาติที่มีอยู่ในสถานที่กระทำยุทธหัตถีนั้น^๕ คือต้นพุทรา แสดงให้เห็นได้เป็นอย่างดีว่าเรื่องราวการต่อสู้ของวีรบุรุษในครั้งนั้น ได้ติดตรึงอยู่ในความทรงจำของคนไทยมาเป็นเวลานานจนถึงเวลาเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สองใน พ.ศ. ๒๓๑๐ ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ห่างกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นถึง ๑๗๖ ปี แต่ก็ไม่น่าแปลกใจที่เอกสารทั้งสองฉบับมิได้กล่าวถึงเรื่องราวสร้างเจดีย์ยุทธหัตถีไว้ด้วยเลย ทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องราวที่ต่อเนื่องกัน

๓. หนังสือนิทานโบราณคดี พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชานุภาพ ได้กล่าวเรื่องราวตอนที่พระยาสุพรรณบุรี (อี่ กรรมสูตร) ไปพบเจดีย์ร้าง ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชานุภาพทรงเข้าพระทัยว่าเป็นเจดีย์ยุทธหัตถีไว้ว่า

...พระยาสุพรรณฯ ได้ออกไปที่ตะบลนั้น สืบถามถึงพระเจดีย์โบราณ พวกชาวบ้านบอกว่ามีอยู่ในป่าตรงที่เรียกว่า "ดอนเจดีย์" องค์หนึ่ง พระยาสุพรรณฯ ถามต่อไปว่าเป็นพระเจดีย์ของใครสร้างไว้ รู้หรือไม่ พวกชาวบ้านตอบว่าไม่รู้ว่าเป็นใครสร้าง เป็นแต่ผู้หลักผู้ใหญ่บอกเล่าสืบมาว่า "พระนเรศวรฯ กับพระมหาอุปราชาชนช้างกันที่ตรงนั้น"^๖

เมื่อพิจารณาความตอนนี้ให้ดีจะเห็นว่าในสมัยรัตนโกสินทร์นี้เช่นกัน ที่คนไทยยังมีความทรงจำเรื่องการกระทำยุทธหัตถีในครั้งนั้นได้เป็นอย่างดี แต่หากว่าไม่มีความรู้เรื่องเจดีย์ยุทธหัตถีเลย

---

^๕ "คำให้การชาวกรุงเก่า, คำให้การขุนหลวงหาวัด", คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๕), หน้า ๔๔-๓๐๔.

^๖ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาต่อราชานุภาพ, "เรื่องพระเจดีย์ยุทธหัตถี" นิทานโบราณคดี (พระนคร . ๐ ศิลปบรรณาการ, ๒๕๑๓), หน้า ๓๔๔.

กล่าวโดยสรุป จากเอกสารต่างสมัยกันทั้ง ๔ ฉบับ แสดงให้เห็นเป็นอย่างดีว่า คนไทยในสมัยต่าง ๆ คือสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมัยเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง และสมัยตอนต้นของรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งในแต่ละช่วงเกือบ ๒๐๐ ปีนี้ เรื่องราวการทำยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวรและพระมหาอุปราชายังติดตรึงอยู่ในความทรงจำของคนไทยและชอบที่จะเล่าเรื่องราวขึ้นมา โดยตลอด แต่ในขณะเดียวกัน เรื่องเจดีย์ยุทธหัตถีกลับไม่อยู่ในความทรงจำของเขาเลย ทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องราวที่ต่อเนื่องกันและมีพยานในทางสถานที่อยู่ด้วย แต่ก็กลับลืมเสียไม่รู้จัก นับเป็นเหตุผลที่เพียงพอที่เดียวที่จะกล่าวว่า ที่เป็นเช่นนี้เพราะในความจริงนั้นสมเด็จพระนเรศวรไม่เคยที่จะทรงสร้างเจดีย์ยุทธหัตถีไว้ ณ ที่ใดเลย

การวิจารณ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ในเชิงปฏิเสธ

ถึงแม้จะได้เสนอเอกสารทางประวัติศาสตร์เพื่อสนับสนุนสมมติฐานที่ว่า สมเด็จพระนเรศวรไม่เคยทรงสร้างเจดีย์ยุทธหัตถีไว้เลยก็ตาม แต่บทความนี้ก็ยังไม่สมบูรณ์เลยทีเดียวถ้าหากจะไม่หยิบยกเอาเอกสารทางประวัติศาสตร์ ซึ่งได้แก่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับต่าง ๆ (ยกเว้นฉบับหลวงประเสริฐฯ) ขึ้นมาวิจารณ์ในเชิงปฏิเสธในเรื่องราวการสร้างเจดีย์ยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวร ซึ่งพงศาวดารเหล่านี้เองที่เป็นมูลเหตุของความเชื่อของนักประวัติศาสตร์รุ่นก่อนในเรื่องนี้

๑. ที่มาของความเชื่อเรื่องเจดีย์ยุทธหัตถี ปรากฏอยู่ในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาหลายฉบับ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาที่ถือว่าเป็นความเก่าแต่มาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา และมีเรื่องราวในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมี ๕ ฉบับ คือพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ (หมายรวมถึงต้นฉบับตัวเขียนอีก ๒ ฉบับที่ได้มาภายหลังและมีข้อความเช่นเดียวกัน) ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ฉบับบริติชมิวเซียมและฉบับพระราชหัตถเลขา พระราชพงศาวดารเหล่านี้บางฉบับจะมีลักษณะที่มีการแต่งต่อเติมขึ้นภายหลังในสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ด้วย แต่เนื้อความที่มีมาก่อนสมัยที่จะต่อเติมคือเรื่องราวในสมัยอยุธยา โดยเฉพาะในสมัยสมเด็จพระนเรศวรนั้นเป็นเนื้อความเดิม

พิจารณาจากเนื้อความเดิมที่แต่งในสมัยอยุธยา พระราชพงศาวดารเหล่านี้น่าจะมีการเรียบเรียงขึ้นจากจดหมายเหตุเอกสารต่าง ๆ ที่แตกต่างกันเป็น ๓ กลุ่ม

กลุ่มที่หนึ่ง คือ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์

กลุ่มที่สอง คือ พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์วัดพระเชตุพน และฉบับบริติชมิวเซียม ซึ่งมีศักราชแตกต่างจากกลุ่มที่หนึ่ง ตั้งแต่ตอนปลายรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ แตกต่างที่ข้อความในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และแตกต่างที่มีการขยายความของกลุ่มที่หนึ่งให้พิสดารออกไป

กลุ่มที่สาม ได้แก่ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ซึ่งมีศักราชเช่นเดียวกับกลุ่มที่สอง แต่ศักราชและความต่างกับเอกสารกลุ่มที่สองออกไปในเรื่องราวตอนที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถสวรรคต^๗

แต่ก็เป็นไปได้ที่ว่า การเรียบเรียงพระราชพงศาวดารกลุ่มที่สองมีการใช้พระราชพงศาวดารกลุ่มที่หนึ่ง (คือฉบับหลวงประเสริฐ) เป็นต้นร่าง หลังจากนั้นจึงรวบรวมเอกสารอื่นเป็นหนังสือต้นฉบับที่ต่างกับกลุ่มที่หนึ่งขึ้นมาเรียบเรียง หลังจากนั้นจึงมีการลอกต่อ ๆ กัน ออกเป็นหลายฉบับ เพิ่มเติมสำนวนโวหารให้ต่างกันไปอีกเล็กน้อย และบางฉบับ (บริติชมิวเซียม) ก็เพิ่มเติมตำนานนิยายที่รู้มาเข้าไปอีกด้วย

ส่วนกลุ่มที่สาม ซึ่งได้แก่ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาก็น่าจะเป็นฉบับหนึ่งที่แตกออกจากกลุ่มที่สอง ที่แตกออกมาเป็นอีกกลุ่มหนึ่ง คงเป็นเพราะมีการคัดลอกหรือต่อเติมที่พื้นเพอามากที่สุด จากพระราชพงศาวดารกลุ่มที่สอง และกลุ่มที่สามซึ่งมีจำนวนถึง ๔ ฉบับนี้เองที่ให้เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรสร้างเจดีย์ยุทธหัตถีขึ้น

การเรียบเรียงพระราชพงศาวดารในสมัยอยุธยา นอกจากได้กระทำขึ้นในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตได้เรียบเรียงขึ้นจากหนังสือต่าง ๆ ในหอหลวง และเรารู้จักกันในปัจจุบันในนามของพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์แล้ว จากการศึกษาค้นคว้าของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงอธิบายว่า พระเจ้าบรมโกษฐ์ก็ควรเป็นอีกสมัยหนึ่งที่ทรง

---

^๗มนวิภา ไชยพันธุ์, "การประเมินคุณค่าเอกสารทางประวัติศาสตร์ไทย," วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, ปีการศึกษา ๒๕๑๕, หน้า ๔๒๕-๔๓๐.

เลียนแบบสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยโปรดให้เรียบเรียงพระราชพงศาวดารขึ้น^๕ และพระราชพงศาวดารฉบับที่เรียบเรียงขึ้นเป็นครั้งที่สองนี้เอง ที่น่าจะเป็นต้นฉบับของพระราชพงศาวดารทั้ง ๔ ฉบับดังกล่าว

๒. อิทธิพลที่มีต่อพระราชพงศาวดาร โดยเฉพาะพระราชพงศาวดารกลุ่มที่สอง และกลุ่มที่สาม ซึ่งให้เรื่องราวการสร้างเจดีย์ยุทธหัตถี

เนื่องจากได้แสดงให้เห็นในเบื้องต้นแล้วว่า พระนเรศวรมิได้ทรงสร้างเจดีย์ยุทธหัตถีในตอนนี จึงจำเป็นที่จะต้องอธิบายว่า การที่มีพระราชพงศาวดารจำนวน ๔ ฉบับที่กล่าวชดแย้ง และมีพิรุธที่ว่าเจดีย์ยุทธหัตถีที่สมเด็จพระนเรศวรทรงสร้างไว้นั้น เป็นเจดีย์โดดๆ ซึ่งไม่เคยปรากฏมาเลยในคดีไทยเดิมว่าจะมีการก่อสร้างเจดีย์ไว้แบบนั้น ข้อความเช่นนี้ผู้เรียบเรียงได้แนวคิดมาจากที่ใด โดยเฉพาะในการพิจารณาเอกสารทางประวัติศาสตร์ สิ่งที่ควรระมัดระวังอย่างหนึ่งก็คือ มีหลักฐานทางวรรณกรรมหรือบทละครเรื่องใดหรือไม่ที่อาจเป็นเครื่องบันทึลให้แก่วผู้เรียบเรียงเอกสารทางประวัติศาสตร์นั้น^๕

หนังสือมหาวงศ์เป็นหนังสือพงศาวดารของลังกา ซึ่งแต่งโดยพระภิกษุชาวลังกาหลายรูป โดยเฉพาะในปริจเฉทที่ ๑-๓๘ แต่งโดยพระภิกษุชื่อมหานาม แต่งระหว่าง พ.ศ. ๑๐๐๒-๑๐๒๐ เป็นเรื่องพงศาวดารบ้านเมืองและประวัติพุทธศาสนาประกอบกัน จึงเป็นหนังสือเก่าที่นับถือกันทั้งในทางบ้านเมืองและในทางศาสนา โดยถือว่าเป็นหนังสือสืบอายุพุทธศาสนา พระสงฆ์ซึ่งศึกษาคติลังกาวงศ์ในชั้นหลังมาจึงพยายามเอาอย่างมาแต่งพงศาวดาร และตำนานพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ เป็นภาษาบาลี โดยเฉพาะในประเทศ

^๕สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "ตำนานหนังสือพระราชพงศาวดาร", พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (พระนคร : โอเดียน-สโตร์, ๒๕๐๕), หน้า ๑๘-๒๑.

^๕Carter V. Good and Douglas E. Scates, Methods of Research (New York : Appleton-Century-Croft, Inc., 1964), p. 200.

ไทยก็มีหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งพระรัตนปัญญาแต่งที่เมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ.
๒๐๕๔^{๑๐}

นอกจากชินกาลมาลีปกรณ์ หนังสือตำนานวัตถุสถานต่าง ๆ ที่ภิกษุชาวเชียงใหม่
แต่ง เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบการดำเนินเรื่อง การแสดงสำนวนโวหาร ก็น่าจะเป็นอิทธิ-
พลของคัมภีร์มหาวงศ์แทบทั้งสิ้น

อิทธิพลของคัมภีร์มหาวงศ์จะมีต่อพระราชพงศาวดารเรื่องการทำยุทธหัตถีของ
สมเด็จพระนเรศวรหรือไม่ ควรพิจารณาเรื่องที่น่าสนใจในคัมภีร์มหาวงศ์เรื่องพระเจ้า
ทูลกระหม่อมกษัตริย์ ซึ่งจะกล่าวถึงในตอนถัดไป

หนังสือของลังกาอีกฉบับหนึ่งคือ "รสวาคิน" ซึ่งเป็นหนังสือที่เผยแพร่อยู่ในสมัย
อยุธยาตอนปลาย ในชื่อว่า "มธุรสวาคิน" มีต้นฉบับตัวเขียนของหนังสือนี้ในหอสมุดแห่งชาติ
ถึง ๓๑ ฉบับ ชุดที่เก่าที่สุดมีบานแพนกเขียนว่าสร้างขึ้นใน พ.ศ. ๒๒๖๖^{๑๑} ซึ่งตรงกับ
แผ่นดินพระเจ้าท้ายสระแห่งกรุงศรีอยุธยา และเป็นฉบับที่มีเรื่องพระเจ้าทูลกระหม่อมกษัตริย์
หนังสือเล่มนี้คงแต่งภายหลังจากที่พระมหานามแต่งเรื่องมหาวงศ์ เพราะในเรื่องพระเจ้า
ทูลกระหม่อมกษัตริย์ในหนังสือเล่มนี้มีการกล่าวอ้างอิงหนังสือมหาวงศ์ด้วย แสดงให้เห็นอย่างหนึ่ง
ว่า เรื่องของพระเจ้าทูลกระหม่อมกษัตริย์นั้นเป็นเรื่องราวของวีรบุรุษที่ชาวลังกายกย่องนับถือและ
นิยมเล่าเป็นอย่างมาก

หนังสือ รสวาคิน ได้เล่าเรื่องพระเจ้าทูลกระหม่อมกษัตริย์ด้วยการบรรยายโวหารโดย
พิศดาร แทรกหลักธรรมทางพุทธศาสนา มีทั้งบทเจรจาและรายละเอียดต่าง ๆ เปรียบได้

^{๑๐} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "คำนำ", มหาวงศ์
เล่ม ๓ (พระนคร : โรงพิมพ์ไทย, พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพมหาอำมาตย์โท
พระยาอรรถการประสิทธิ์(คุณติลก), ๒๔๖๓, หน้า (๒)-(๓).

^{๑๑} แสง มนวิฑูร (ผู้แปล), รสวาคิน (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
๒๔๑๓), หน้า (๕)-(๑๐).

กับวรรณคดีชั้นเยี่ยมชิ้นหนึ่ง มีใจความสำคัญว่า พระเจ้าทูลุคคามณิกภัยเป็นโอรสของพระราชากากวัณดิสสะ มีอนุชาชื่อติสสะกุมาร ขณะนั้นในลังกาทริปมีชาวทมิฬตั้งอาณาจักรอยู่ด้วย เมื่อเติบโตขึ้นพระเจ้าทูลุคคามณิกภัยได้ขอทหารจากบิดาเพื่อรบทมิฬที่รบกันอยู่แถบชายแดน แต่บิดาไม่อนุญาต จึงประชดบิดาด้วยการส่งเครื่องแต่งกายของสตรีไปให้ พระราชากากวัณดิสสะพิโรธ จึงส่งพระองค์ไปอยู่มละยะประเทศ ครั้นเมื่อพระราชากากวัณดิสสะสิ้นพระชนม์แล้ว พระเจ้าทูลุคคามณิกภัยได้กลับมาแล้วรวบรวมกองทัพไปรบทมิฬ ได้ชนช้างกับพระราชเอาลละของฝ่ายทมิฬ ได้รับชัยชนะ โดยพระราชเอาลละสิ้นพระชนม์บนคอช้าง ทำให้พระองค์สามารถรวมลังกาทริปเข้าไว้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เสร็จศึกแล้วจึงให้ปลงพระศพพระราชเอาลละ ปลงศพแล้วจึงโปรดให้สร้างเจดีย์ครอบพระสรีระของพระราชเอาลละไว้ ณ ที่นั้น^{๑๒}

เมื่อเปรียบเทียบระหว่าง เรื่องของพระเจ้าทูลุคคามณิกภัยในหนังสือรสาหิณีจะเห็นว่า มีประวัติคล้ายคลึงกับสมเด็จพระนเรศวรมาก ด้วยเหตุนี้ ในการเรียบเรียงพระราชพงศาวดารโดยเฉพาะในเรื่อง สงครามยุทธหัตถี (ยกเว้นฉบับหลวงประเสริฐ) จึงน่าจะเป็นไปได้ว่า ในการบรรยายโวหารอย่างพิสดารของพระราชพงศาวดารทั้ง ๔ ฉบับที่กล่าวมาแล้ว ผู้เรียบเรียงคงได้รับแรงคล้อยจากวรรณคดีเรื่องนี้ ดังได้ยกความบางตอนมากล่าวไว้ข้างต้น ก็จะมีเกร็ดในพระราชพงศาวดารทั้ง ๔ ฉบับ บางตอนได้เลียนแบบอย่างวรรณกรรมของลังกาไว้ด้วย และเมื่อได้พิจารณาถึงระยะเวลาในการแต่งพระราชพงศาวดารฉบับอันเป็นต้นฉบับของพระราชพงศาวดารทั้ง ๔ ซึ่งเป็นระยะเวลาเดียวกันกับการติดต่อทางการทูตกับพระสงฆ์ชาวลังกา ซึ่งมาขอร้องพระพุทธศาสนาสยามวงศ์ไปประดิษฐานในลังกาทริป รวมทั้งเวลานั้น เรื่องของพระเจ้าทูลุคคามณิกภัยในหนังสือมทาวงศ์และรสาหิณีก็เป็นที่รู้จักกันแล้วในสยามประเทศ ดังนั้น เรื่องสมเด็จพระนเรศวรทรงสร้างเจดีย์ยุทธหัตถีในพระราชพงศาวดารทั้ง ๔ ฉบับ ก็ควรเป็นเรื่องที่ผู้เรียบเรียงได้รับความคิด และขอยืมมาจากวรรณกรรมของลังกาดังกล่าวมาแล้วเป็นแน่แท้

^{๑๒} เฟื่องอ้าง, หน้า ๔๔๐-๔๔๓.

กล่าวโดยสรุป เรื่องสงครามยุทธหัตถีที่เป็นจริงจะจบลงที่เมื่อพระมหาอุปราชา ล้มพระชนม์อยู่บนคอช้าง ตรงตามที่กล่าวไว้ในพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษร- ณีดี ส่วนเรื่องราวต่อไป เมื่อสมเด็จพระนเรศวรทรงสร้างเจดีย์สวมพระศพของพระมหา- อุปราชา นั้น เป็นการบรรยายโวหารของผู้เรียบเรียงตามแบบพระราชพงศาวดารฉบับอื่น ๆ ซึ่งเป็นอิทธิพลของวรรณกรรมลังกา คือคัมภีร์มหาวงศ์ หรือหนังสือรสาวิณีในตอนที่เกี่ยวข้อง กับพระเจ้าพุทธศคามณีอภัยทำสงครามยุทธหัตถีชนะพระราชอาแห่งทมิฬ คือพระเจ้าเอลาละ ต้องล้มพระชนม์อยู่บนคอช้าง และพระเจ้าพุทธศคามณีอภัยได้สร้างพระเจดีย์สวมพระศพของ พระราชาเอลาละ ทั้งนี้ผู้เรียบเรียงพระราชพงศาวดารประสงค์ที่จะเกิดพระเกียรติของ สมเด็จพระนเรศวรให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า นอกจากจะทรงเป็นนักรบที่เก่งกล้าแล้วยังทรงเป็น ผู้ที่อยู่ในธรรม ปราศจากความอาฆาตแค้นต่อผู้เป็นศัตรู อันเป็นลักษณะของพระมหากษัตริย์ ผู้ยิ่งใหญ่ในอุดมคติของคนไทยมาทุกยุคสมัย

บทความเรื่องนี้ ชี้ให้เห็นอิทธิพลของวรรณคดีลังกาเรื่องมหาวงศ์ตอนหนึ่ง ที่มี ต่อการเขียนพงศาวดารในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย และต่อมาในการศึกษาประวัติศาสตร์ ยุคแรกของไทยที่มีได้ใช้ขั้นตอนการตรวจประเมินหลักฐานประวัติศาสตร์ จึงรับเอาเรื่องที่เป็นอิทธิพลของวรรณคดีนั้นมาเป็นข้อเท็จจริง และต่อมาถึงคนปัจจุบัน ที่มีได้พิจารณาผลงาน ทางประวัติศาสตร์ที่นักประวัติศาสตร์ได้ทำไว้แต่เดิม ก็กลับรับเอาไว้จนกลายเป็นความเชื่อ

ความเชื่อเรื่องเจดีย์ยุทธหัตถี มิใช่มีเฉพาะเรื่องเจดีย์สมเด็จพระนเรศวรทรง สร้างสวมพระศพของพระมหาอุปราชาเท่านั้น ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับเจดีย์อีกองค์หนึ่งซึ่ง เป็นเจดีย์ทรงดอกบัวตูมที่จังหวัดตาก ได้รับการขนานนามว่าเป็นเจดีย์ยุทธหัตถี ซึ่งมี พ่อขุนรามคำแหงได้ทรงสร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์การชนช้างชนะขุนสามชน ความจริงไม่ ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ขึ้นใดแม้แต่น้อย ที่อาจนำมาอ้างว่าเจดีย์องค์นั้นเป็น เจดีย์ยุทธหัตถีได้เลย ผู้ที่สนใจศึกษาประวัติศาสตร์ควรลองศึกษาทบทวนดูว่า ความเชื่อ เรื่องเจดีย์ยุทธหัตถีองค์นี้มีจุดกำเนิดอยู่ที่ใด บางทีนอกจากจะพบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับที่มาของ ความเชื่อเรื่องเจดีย์ยุทธหัตถีองค์นี้แล้ว เราอาจจะพบนักคิดไทยสมัยรัตนโกสินทร์ผู้ได้รับ อิทธิพลของหนังสือมหาวงศ์พงศาวดารลังกาสักท่านหนึ่งก็ได้

ประวัติผู้เขียน

นางรัตนา หนูน้อย เกิดเมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๐ จบการศึกษา
ระดับปริญญาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
เมื่อปีการศึกษา ๒๕๒๑ แล้วเข้ารับราชการในตำแหน่งอาจารย์ ๑ ระดับ ๓ โรงเรียน
บางสีวิทยา อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี จนถึง พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้ลาออกจากราชการ
เพื่อศึกษาต่อในระดับปริญญาโทบัณฑิต ๓ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบันได้กลับเข้ารับราชการ
ที่โรงเรียนบางสีวิทยา อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย